

VÁC VÁROS LEVÉLTÁRÁNAK TÖRTÉNETE

A városi levéltárakról

A magyarországi városi levéltárak kialakulásáról meglehetősen kevés adattal rendelkezünk. Az eddigi kutatások többnyire a szabad királyi városi levéltárak történetét tárták fel, ami nem véletlen, hiszen e városok levéltári anyaga általában korábbi időszakra nyúlik vissza, mint a mezővárosoké, működésük biztosabb alapokon nyugodott, és ezért iratanyaguk is teljesebb.¹ Továbbá a teljes önkormányzatiságuk és belső igazgatási szervezetük korai kialakulása miatt – ellentétben a megyékkel, melyeknek állandó székhelyük is viszonylag későn lett – inkább voltak rákényszerülve és érdekelték a levéltár fenntartásában. A 17. század második felétől királyi rendeletekkel szabályozták működésüket, később a levéltárosi állások megszervezését is szorgalmazta a királyi felügyelet. Ilyen külső kényszer a mezővárosok esetében gyengébben érvényesült. A mezővárosok földesurai általában a közösség működésének egészére vonatkozó statútumokban írták elő a jegyzőkönyvek rendszeres vezetését és az archívum rendben tartását, de mivel a földesúr és a város érdeke gyakran ellentétes egymással, az ilyen irányú földesúri felügyelet kevésbé volt hatékony. A Helytartótanács és a kamara ellenőrzési szerepe esetleges volt.

A magyarországi városi levéltárak létrejötte, fejlődése szoros összhangban volt az írásbeliség kialakulásával és elterjedésével, valamint az „anyaintézmény”, azaz a működtető városi közösség fejlettségével, jogállásával. Az önálló városi lét alapját képezték a különleges jogok, a privilégiumok és a birtokjogok, s az ezekhez kapcsolódó iratok alkották a *titkos levéltár* (archivum secretum) állományát. (Hogy e jogokat biztosító iratok megléte mennyire fontos volt, példaként említhetjük, hogy Vác városa 1743-ban küldöttséget menesztett Pozsonyba, a kamarai levéltárba, hogy „városunk régi szabadalmait és privilégiumait illető levelek”-et felkutassa, azokat, melyeket állítólag még I. Géza király adományozott a városnak. Nemcsak az akkori küldöttség tagjai jöttek vissza üres kézzel, hanem a későbbi kutatók sem találtak a mai napig ilyen okleveleket.)² Habár minden városnak érdeke volt legfontosabb iratainak biztonságos megőrzése, és ezért szabályozták is a kezelésüket, a gyakorlatban ezeket nem mindig tartották be. Általában elmondható, hogy a városi levéltárak közül a szabad királyi,

¹ Néhány az ide vonatkozó szakirodalomból: FEKETE NAGY Antal: A levéltárak kialakulása. Levéltári Közlemények (a továbbiakban: LK) 1936. 23–36.; PÁLFFY Ilona: Városi levéltáraink kezdetei. LK 1940–1941.; GÁRDONYI Albert: Vármegyei és városi levéltáraink a XVII. században. LK 1941–1945.; BORSA Iván: A magyar levéltárügy helyzete a Horthy-korszakban és a felszabadulás után. LK 1954. 14–55.; OLTVAI Ferenc: A makói városi levéltár működése. Levéltári Szemle (a továbbiakban: LSz) 1959. 1–2.; FELHŐ Ibolya: A magyarországi levéltárak története. LSz 1965. 1–2.

² PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1743. febr. 8.; KARCSÚ Antal Arzén: Vác város története. I–IX. Vác, 1880–1888. I. 91–92. (a továbbiakban: KARCSÚ)

majd törvényhatósági jogú városoké jobb helyzetben voltak, míg a mezővárosi, rendezett tanácsú városok levéltáira kevesebb gondot fordítottak. (A különleges helyzetek, a háborúk, idegen megszállás és katasztrófák pedig amúgy is végzetesek lehetnek minden levéltárra.) Nem túlzó megállapítás, ha úgy gondoljuk, minél fejlettebb egy ország, egy kisebb közösség, egy városi közösség önérvényesítő jellege, és ennek következtében igazgatásrendszere, annál inkább tartja érdekének, hogy fenntartsa jól működő intézményeket, köztük az igazgatást is szolgáló levéltárat.

A levéltár mint „bátorságos hely” elsődleges funkciója a legfontosabb, a jogbiztosító iratok őrzése volt. Ezek tükrözték ugyanis a faluból a várossá fejlődés egyes mozzanatait, ami a különféle kiváltságok – bíraskodási jog, szabad bíróválasztás, természetbeni adózás és a szolgáltatási kötelezettségek alóli felmentés, illetve ezek megváltása egy összegben, vásártartási jog, vámmentesség, vámszedési jog, kegyúri jogok átruházása révén szabad plébános-választás stb. – elnyerésén alapult. Igen szépen fogalmazták meg ezt 1838-ban, amikor azt írták, hogy a levéltár nem más, mint „a város s lakosai törvényes jogainak és fennforgó viszonyainak menedékhelye”.³ A levéltár tehát olyan biztonságos őrzőhelyet jelentett, ahol az írásba foglalt, az „emlékezet” és a „tudomány” céljával készült okmányokat tárolták. Az utóbbi alatt még nem a történeti kutatásokhoz szükséges forrásokat értették, hanem más, általánosabb értelemben, az írásban rögzített ismeretet (információt), a tanács működésének alapjául szolgáló iratanyagot, mai kifejezéssel élve: adathordozót.

Középkori kialakulásától kezdődően a 19. század utolsó harmadáig a városi tanács mint közhatóság előtt kötöttek különféle ügyleteket – adás-vétel, végrendekezés, örökösödés stb. – a város polgárai, s ezekről bizonyító okmányokat állított ki a tanács, vagyis mint egyfajta hiteles hely tevékenykedett. Az ügyletekről okleveleket adtak ki, melyeknek a hiteles szövegét egy, majd tárgyuk szerint különféle városi könyvekben vezették, másolták be. A levéltárban levő iratanyag megőrzése mindenkinek érdeke volt, mivel vonatkozhatott az egész városi közösségre, de az egyes polgárokra is. A levéltárban elhelyezett iratok tehát biztosították az előjogokat, egyúttal kifejezték a jogfolytonosságot, amire a feudális társadalom épült. Az iratok megőrzése azonban általában csak addig volt fontos, ameddig jogbiztosító értékük fennállt.

A feudális jogrendszer lebontása az önkényuralom idején kezdődött meg, s a korábbi kiváltságokon alapuló jogszokásokat a nyílt császári rendeletek váltották fel. 1867 után a polgári társadalomban a jogrendszer parlamentáris alapokon szerveződött meg, létrejöttek az állami szakhivatalok és a jogszolgáltató szervek. Ezek következtében csökkent a levéltárak jogforrás értéke. Szerepkörük át- és felértékelődése azonban már korábban, a felvilágosodás után s különösen a reformkorban kezdődött meg, akkor, amikor a nemzeti önmeghatározás egyik alapja a történeti múlt feltárása, a nemzeti hagyományok ápolása lett. A levéltárak ekkortól váltak a történeti forrásokat őrző kutatóhelyekké, a 20. század húszas éveitől esetleg önálló közgyűjteményekké.

A Vác városi levéltárat igen változatos nevekkel illették. Legtöbbször *archivum civicum*ként,⁴ a város levéltáraként említették. 1804-ben és 1806-ban egy-egy alka-

³ PML V. 401-b Püspökvác gazd. tü. jkv. 71/1838.

⁴ Pl. PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 175/1801.; V. 402-a Káptalanvác tü. jkv. 164/1803., 155/1804.

lommal *levéltárházként*, illetve *írás tárházként* nevezték.⁵ A 19. század elején leggyakrabban előforduló kifejezések a *leveles bolt*,⁶ ritkábban a *leveles ház*,⁷ a *leveles tár*⁸ vagy a *leveles (tár)ház*.⁹ A ma is használatos *levéltár*¹⁰ kifejezés 1838-ban fordult elő először, s ezt követően szinte csak ezt használták. A legtöbb esetben hozzátették a *városi* jelzőt is.

A levéltárnak több funkciója is volt. A legalapvetőbb természetesen azoknak az iratoknak a megőrzése volt, melyekre hosszabb-rövidebb ideig szüksége volt a városnak ahhoz, hogy zökkenőmentesen működhessen, melyek a különféle jogait biztosították. Az iratok megőrzésének szükségességét szinte minden fontosabb határozathozatal esetében egy-egy bevett kifejezéssel meg is erősítették. A testületi üléseken hozott fontosabb határozatok esetében általában megjegyezték, hogy a korábban hozott határozatokat a tanácsülés kezdetén fel kell olvasni, hogy „a tán elfeledettek visszaidéztessenek az emlékezetbe és annál bizonyosabban hajtassanak végre.”¹¹ 1786-ban a tanács sérelmezte a püspök-uradalmi tisztség vele szemben tanúsított magatartását, ezért minden tanácstag aláírta a jegyzőkönyvet, hogy „az utókor lássa, miképp bántak ekkor a tanáccsal az ő kellő hűsége miatt, azon iratokat mind az irattárba tették emlékül.”¹² Egy másik esetben az elhunyt vicekamarás befejezetlen ügyei miatt jegyezték meg, hogy „Ezen elvállaló levél az eshető hiba történetére szolgálhatván, a végre a város leveles tájába rejtve tartatni rendöltetett.”¹³

Mivel a város bírája volt az elsőfokú jogszolgáltató szerv, peres iratok is keletkeztek, s ezeket is a levéltárban helyezték el, ahol külön sorozatot alkottak.¹⁴ Ugyancsak a pertárban rejtették el 1808-ban a megye által visszaküldött megszűnt perek iratait is.¹⁵ És arra a későbbiekben is törekedtek praktikus okokból, hogy egy-egy per iratait „az várasí archívum egységére (integritás)” egy helyen őrizték, és a megye rendeltére egy pesti ügyvédtől visszakérték egy megszűnt per iratait.¹⁶ 1836-ban az uradalom megvizsgálta Püspökvácnál, mennyire hatékony és „serény” a város igazságszolgáltatása, és „celarányos” rendet vezetett be, egyúttal felállította a pertárat (*procuratoria*), mivel az eddigi tapasztalat az volt, hogy az ügyvédek minden további nélkül megkaphatták az irattárból a periratokat, és azokat többnyire nem szolgáltatták vissza, így a pereket csak akadozva lehetett lefolytatni. Egy úriszéki rendelet értelmében az ispáni szoba mellett a pertárnoki hivatalnak helyiséget és benne egy „zár alatti” almáriumot is biztosítottak, hogy „...az illető részek vagy magok személyesen, vagy

⁵ PML V. 402-a Káptalanvác tü. jkv. 75/1804.; V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 122/1806.

⁶ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 899/1806., 318/1807., 18, 64, 543/1808., 267/1815., 428/1819., 28/1825., 61/1826.; V. 401-g Püspökvác tan. ir. – Levelezések könyve 49/1809.

⁷ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 952/1806.

⁸ PML V. 402-a Káptalanvác tü. jkv. 1810. jan. 3., sz. n. 144/1812.; PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 211/1810., 49/1819., 428/1819., 6, 112/1823., 564/1824., 59/1826., 50/1830., 462/1832., 130/1836.

⁹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 152/1806., 64/1808.

¹⁰ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 270, 987/1838., 431/1839.

¹¹ KARCSÚ I. 97.

¹² KARCSÚ II. 170.

¹³ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 334/1821.

¹⁴ PML V. 402-a Káptalanvác tü. jkv. 149/1804.

¹⁵ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 64/1808.

¹⁶ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 502/1826.

ügyvédjeik által pereikben minden hátráltatás nélkül munkálkodhassanak...¹⁷ Az úri-szék később megtiltotta, hogy a pertárból a pereket a peres feleknek kiadhassák.¹⁸

A levéltár legféléltettebb iratai közé tartoztak az árvák nyilvántartásával, vagyónával kapcsolatos iratok. Még azt sem engedték meg a gyámnoknak, hogy az örökségek nyilvántartására szolgáló jegyzőkönyveket a gyámi hivatalban tartsa, hanem kötelezték, hogy a levéltárban helyezze el, mivel azt mindig ott szokták őrizni.¹⁹

Az archívumba kerültek a különleges eseményekre vonatkozó iratok is. 1840-ben itt helyezték el az 1740. évi dögvész 100. évfordulójára rendezett városi megemlékezés iratait, az emlékbeszédek hitelesített kéziratait.²⁰

A levéltár közhitelű őrzőhelye volt a városi polgárok végrendeleteinek is. A viszszaélések elkerülése végett, valamint az uradalom érdekeinek védelmében a lezárt végrendeleteket az uradalmi prefektus előtt nyitották fel.²¹ Ugyancsak ide rejtették el a vagyonleltárakat, hogy az utódok, a későbbi „osztályosok” megtalálhassák.²²

A levéltárban őrizték a város kötvényeit és értékpapírjait is. 1849-ben a város nagyobb összegeket vett fel magánosoktól, s az erről szóló szerződéseket, 1855-ös lejártukkor, az irattárba tették le.²³ S egy jóval későbbi példa, amikor a városból 1944-ben kimenekített irattári anyag legfontosabb részét az értékpapírok képezték, s csak kevésbé biztonságos helyen, a városház pincéjében helyezték el a testületi jegyzőkönyveket.

A városi levéltárban esetenként „idegen” iratokat is őriztek. Ide tették le pl. a Vác-on elhunyt Szombathelyi János irományait.²⁴ Egy más esetben a levéltárból kérte ki egy asszony tízezer forintos kötelezvényét, amit letétként ott helyezett el.²⁵ 1852-ben az irattárban helyezték el a megszűnt kapás (temetkezési) társulat két ládájában őrzött temetkezési eszközeit és iratait.²⁶

1784-ben, mivel a városi tanács neve alatt a tanács engedelme nélkül is adtak ki leveleket, úgy szabályozták a pecsétnyomók őrzését, hogy a városi levéltárban egy ládában tárolták a város két pecsétnyomóját, aminek a kulcsa pénztárnoknál, míg a levéltár kettős zárjának egyik kulcsa a polgármesternél, a másik egy szenátornál volt. Így csak két személy jelenlétében lehetett a pecsétnyomókhoz hozzájutni.²⁷

1852-ben a helyi csendőrség adta vissza a városnak az 1848/49-es forradalom és szabadságharc alatt működő nemzetőrsereg zászlaját, hogy azt a levéltárban helyezték el.²⁸

A városban használt mértékek „meghiteletetését” a kamarás végezte. 1836-ban például egy kilás és egy fél kilás vékát hitelesített úgy, hogy összemérte a „város levelestárában lévő igaz mértékű rézvékával”.²⁹

¹⁷ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 162/1836., 737/1837.; PML V. 401-b Püspökvác gazd. tü. jkv. 32/1837.

¹⁸ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1061/1839.

¹⁹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 832/1836.

²⁰ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1013/1840.

²¹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1082/1840.

²² PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 65/1823.

²³ KARCSÚ IV. 96.

²⁴ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 583/1825.

²⁵ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 675/1830.

²⁶ PML V. 441-a Püspökvác tü. jkv. 307/1852.

²⁷ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 212/1784.; KARCSÚ I. 140.

²⁸ PML V. 441-b Püspökvác gazd. tü. jkv. 102/1852.

Az archívumban őrizték a nyomtatott törvénygyűjteményeket is, többek között a Tripartitumot és a kuriális határozatokat.³⁰

A fentiekén kívül értékeket is elhelyeztek a város polgárai az archívumban. A vicekamarás elhunytával hátrahagyott pénzét – ami nemcsak a sajátja, hanem a városé is lehetett – „bírói kéz alatt” tették le.³¹ 1809-ban a püspöki uradalom jegyzője és a város első nótáriusa mentek ki Verőcére, hogy az ott elhunyt kőszénbánya bérlőjének pénzét és ruházatát – egy „vasas kupferbe” téve és lepecsételve – behozzák, amit a levéltárban raktak le. A tanácsi előírásokat megszegve, a főjegyző engedélye nélkül, lakatosmester segítségével nyitotta ki az aljegyző a levéltárat és adta ki a hagyatékot az elhunyt bérlő lányának. Más gyanú ugyan nem merült fel az aljegyzővel szemben, de „... a város rendtartását rossznak ítélni kellene, hahogy a város archívumába az egyszerű letett akármiféle portékát is az város előljáróinak híre, engedelmével nélkül akárki az alattvalók közül kinek-kinek kérésére, s akármely oly emberek parancsolatjára, aki a várossal semmit sem parancsolhat szabadon, mindenkor kiadhatná...” Az aljegyzőt keményen megfeddték, és megtiltották, hogy a tanács és a bíró engedélye nélkül bármit is kiadjon a városi levéltárból.³²

A levéltárba kerültek a foglалásokból származó holmik is.³³

Bevett gyakorlat volt, hogy a bevonuló katonák pénzüket vagy az erről szóló kötelezvényt tették le megőrzésre a levéltárba. Így tett Káptalanvác egyik inszurgens katonája is, aki pénzét mesterénél, de az erről szóló „obligációt” a városi levéltárral őriztette, majd visszatértével innét kérte ki.³⁴

Vác város levéltárának hányatott sorsa

Vác város levéltárának sorsát számtalan háború, emberi gondatlanság és hozzá nem értés alakította. A levéltár közép- és török kori levéltári iratanyaga 1709-ben pusztult el, amikor a Rákóczi-szabadságharc során rác zsoldosok gyűjtötták fel a várost.³⁵ Csak elvéve maradt fenn néhány okmány – testamentum, missilis – a 17. század végéről. Később ismeretlen körülmények között a 18. század első harmadából származó iratok többsége is eltűnt. Különösen fájdalmas, hogy a testületi jegyzőkönyvek sincsenek meg. Püspökvácé csak 1741-től (az első fennmaradt kötetet is a helyi múzeum őrizte az 1980-as évek elejéig), Káptalanvácé 1770-től kezdődik, pedig a korábbi köteteket még a 19. század második felében használta Karcsú Antal Arzén, a város „pozitivistá” helytörténetírója.³⁶ A jegyzőkönyvek sorozata az ő korában még 1717-től indult.³⁷ E hiányok miatti utókorai méltatlankodást némileg mérséklí, hogy a

²⁹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 704/1836.

³⁰ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 365/1838.

³¹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 330/1821.

³² PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 413, 489/1809.

³³ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1098/1841.

³⁴ PML V. 402-a Káptalanvác tü. jkv. 9/1806.

³⁵ KARCSÚ I. 71. Vö. a Függelékben levő 1880. évi irat 4. pontjával.

³⁶ Karcsú Antal Arzén Vácra írott történeti munkájában számtalan olyan levéltári forrást idéz, sokszor eredeti nyelven, vagy magyar fordításban, amelyek ma már sincsenek meg.

³⁷ KARCSÚ I. 82. 9., 12. sz. jegyzet.

várost – a jövedelmek 1718. évi megosztása után – 1742 és 1859 között területileg is felosztották Püspökvágra és Káptalanvágra,³⁸ s az ikerváros külön-külön tanáccsal, s ezért természetesen külön-külön levéltárral rendelkezett, így e több mint száz esztendőket kutatva, minden iratsorozatból kettőt nézhet át a kutató.

A levéltár rendezettsége, az iratok nyilvántartása, illetve ennek hiánya állandó problémát jelentett a város vezetése számára. Az iratok rendezésére általában a tisztújításokat megelőzően – kétévente – került sor, amikor pótolták az iratok lajstromozását és mutatózását is. 1747-ben hoztak létre külön irattári helyiséget, hogy elkülönítsék a jegyzői irattárat „a tömegtől”, vagyis minden bármilyen más irattól, mely fölött a tanács rendelkezett.³⁹ Rendet azonban így sem tudtak tartani. 1785-ben az uradalmi prefektus jelenlétében tartott tanácsülésen állapították meg, hogy „a levéltári iratok szétszórva hevernek”, de mivel a két jegyzőnek nincs ideje ezeket rendezni és lajstromozni, két főt bízta meg a levéltár rendezésével.⁴⁰ Munkájuk vagy eredménytelen volt, vagy a rendet nem sokáig tartották, mivel 1787-ben újból azt tapasztalták, hogy „az archivumban levő írások gyámoltalanul, renden kívül széjjelhánytak, a protocollumok pedig minden elenchisatio nélkül legyenek”, és ezért több esetben sem tudtak információval szolgálni az uradalom és a megye kérésére. Az uradalomnak jelentették az esetet, javaslatot téve egy „értelmes, jámbor személy” alkalmazására. Úgy ítélték meg, hogy a munkát két év alatt lehet elvégezni.⁴¹ 1792-ben a tanácsülésen elnöklő uradalmi prefektus előadta a szenátoroknak, hogy „mennyire a város írási az archivumban széjjelhányva legyenek, melynek az a következménye, hogy valamely írás megkívántatik, azt a fáradságos keresés után is alig lehet föltalálni.” Ekkor a lemondott perceptort „kénálták” meg az archiváriusi hivatallal – viceperceptorri fizetés fejében –, hogy elvégezze a levéltár regisztrációját.⁴² Ugyanakkor éppen a rettegett és gyűlölt Anchely János prefektusnak⁴³ a városi számadások revíziójával megbízott embere is szétérturta a számadási iratokat, aki munkája közben a deszkázaton levő iratok egy részét viselt köpenyével terítette le, hogy részegségét azokon pihenje ki. A város, tartva a prefektus megtorlásától, egyenesen a kamarához küldte meg panaszlevelét.⁴⁴

Az 1802-ben megszervezett választott község, vagy külső tanács az üléseiről külön jegyzőkönyvet vezetett, melyet az általa megválasztott jegyző készített el. Ennek szükségességét azzal indokolták, hogy a városi levéltárból kivett iratok gyakran „eltévednek”. Pedig úgy tűnik, hogy a levéltár most rendben volt, mert a megye által kiküldött táblabíró, aki a választott község felállítására jött Vágra, megnézte a levéltárat is, és „az írásokat, azok rendjeit s helyeit és a jegyzőkönyveket, protocollumokat megnézegette, olvasta, és nyilván dítserő... a protocollumokban foglalt ügyeknek ennek előtte nem gyakorlott értelmes s akárki által is helyben hagyható

³⁸ Kevésbé ismert, hogy a káptalanváci városháza a Káptalan utca és a Kossuth tér találkozásánál levő földszintes épületben, a későbbi káptalani kasszárházban volt.

³⁹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1747. jan. 12., sz. n.; KARCSÚ I. 103.

⁴⁰ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 425/1785.; KARCSÚ II. 149–150.

⁴¹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1787. febr. 12., sz. n.; KARCSÚ II. 175.

⁴² PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 2/1792.

⁴³ A püspöki széküresedés idején – az uralkodó főkegyúri jogából fakadóan – a kamara által a püspöki birtokok irányításával megbízott tisztviselő. Anchely prefektus azonban jogtalanul a város önállóságát is sok módon megsértette.

⁴⁴ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 587/1799.

módját, formáját.”⁴⁵ A levéltár folyamatos rendjét azonban továbbra is többnyire csak külső kényszer hatására tartotta fenn a város. 1804-ben a Helytartótanács rendelte el a levéltár jó rendbe szedését, amit az egyik kancellista – Csillag Márton, a későbbi főjegyző – el is végzett, és háromévi jegyzőkönyvet tisztázott le egy év alatt, 50 Ft jutalom ellenében.⁴⁶

1827-ben a felsőbb szervek sürgetésére, valamint a tanácsstagok „kedvetlen és a közboldogságot akadályoztató következesek elmellőzése” végett új irattári helyiséget alakítottak ki a levéltár melletti pénztári helyiségben, ahol a választott község iratait és a régebbi számadásokat helyezték el, és a nagyobb „securitas” végett vastáblákat is felszereltek az ablakokra.⁴⁷

1842–43-ban ismét rendbe szedették a levéltárat, vagyis meghagyták, hogy „a város és a magányosok ügyeit világosítható iratokat magában rejtő archivum”-ot rendezze egy tanácsnok, „elenchizálja” az aktákat és a régebbi jegyzőkönyveket, azaz készítsen mutatót hozzájuk és az iratokat külön csomókban osztályozza. A munkát egy év alatt végezte el egy tanácsnok 100 vft jutalom ellenében. Ennek során két lajstromot készített: egyet a városi tisztviselők számadásairól és könyvelési naplóiról, egyet a levéltárban eddig szám nélkül őrzött és betűszám szerint összeszedett leltárakról (inventárium), tudósításokról és más iratokról.⁴⁸ E jegyzékek ma már nincsenek meg.

Az 1845-ös tisztújításkor a polgárok fősztárszóója ismét „a város levéltárának kérés helyzetéről” beszélt a tanácsülésen, s ekkor az uradalom engedélyével újból megbíztak egy alkalmas személyt, az aljegyzőt, „csekélyebb jutalom” ellenében a levéltár rendezésével. Az iratokat szám és év szerint kellett rendeznie. Ugyanakkor egyéb teendői – az írnokok felügyelete és az iratok expedálása – mellett kötelességévé tették a levéltár folyamatos kezelését, és ezért 50 pft-tal megemelték a fizetését.⁴⁹

1849-ben károsodás érte a levéltári anyagot, amikor a második, a július 15–17-i váci csatát követő szabad rablás során az orosz csapatok feldúlták a levéltárat.⁵⁰

1868-ban a városbíró tett javaslatot többévi, a „jövőre nézve haszonvehetetleneknek” ítélt hírlap és népszerűírást tartalmazó nyomtatványok selejtezésére, amit a főjegyző jelentése szerint el is végeztek, és a selejtpapírt árverés útján értékesítették.⁵¹ Minden bizonnyal ekkor szabadult meg a város a gyűlölt önkényuralmi időszakban keletkezett iratok egy részétől.

1880-ban a Belügyminisztérium mérette fel Pauler Gyula országos levéltárnoknak, a Magyar Országos Levéltár vezetőjének kezdeményezésére a megyei és a városi levéltárak helyzetét. Regele Károly városi jegyző 1880 augusztusában készítette el felmérését „Vác város levéltárának állapotáról”, s küldte meg a város jelentését az alispánnak. A későbbiekben látni fogjuk, hogy a felmérés pontatlan volt, a meglévő irat-

⁴⁵ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 166/1799., 285/1802.

⁴⁶ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 9/1805.

⁴⁷ PML V. 401-b Püspökvác gazd. tü. jkv. 17/1827.

⁴⁸ PML V. 401-b Püspökvác gazd. tü. jkv. 86, 106/1842.; V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1100, 1111/1843.; KARCSÚ III. 103–104.

⁴⁹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 17/1845.; V. 401-b Püspökvác gazd. tü. jkv. 2, 26/1845.; KARCSÚ III. 105.

⁵⁰ KARCSÚ IV. 71.

⁵¹ PML V. 451 Vác Mv. képv. test. jkv. 52, 204/1868.

anyagának csak egy részét mérték fel, korát is rosszul állapították meg, nyilván rendezetlenségük miatt.⁵² (Szövegét lásd a Függelékben.)

1901–1908 között a korabeli mérce szerint is szakszerűtlen beavatkozás miatt nagy kár érte a levéltárat. Regele Károly nyugdíjas jegyző megkezdte a levéltár életében az addigi legnagyobb iratselejtezt.⁵³ A munka kezdete előtt a főjegyző megjegyezte, hogy rendszeres iratselejtezésre sem szakembere, sem pénze nincs a városnak. Ezért ekkor is egy a közigazgatási gyakorlatot ugyan jól ismerő, de éppen ezért csak az ügyviteli szempontok szerint eljáró tisztviselő végezte a munkát. Feladata az volt, hogy egy hónap alatt rendezze „nagy levéltár”-at és a „kis irattár”-at, egyúttal egy „kisebb” selejtezt is végrehajtsa. A munka aztán több évre elhúzódott és rengeteg iratot megsemmisítettek. A selejtezési szempontokat rendkívül szűkszavúan fogalmazta meg a főjegyző: „A selejtezésnél különösen szem előtt tartandó, hogy csakis a már szükségtelen, legrégebb iratok selejtezhetők, és esetleg 10 évi⁵⁴ iratok, az ezek közül megőrzendők az emeleti folyosón levő kis irattárba helyezendők... A nagy irodában levő kézi irattárban csak az 1900. és folyó évi iratok hagyhatók, a többi iratok, valamint az árvaszéki iratok is az említett évek visszatartásával a nagy levéltárba helyezendők.” Egy évvel később iratjegyzéket is kért a főjegyző a selejtezésre javasolt iratokról. A nyugdíjas jegyző időszakos jelentéseiből kiderült, hogy a kiselejtezett iratokról nem készített jegyzéket, mert ez hónapokkal megnövelte volna a munka elvégzését. Kidobásra ítélt olyan iratokat, melyek „sem a városra, sem magánosokra, sem pedig közérdekre fontossággal nem bírnak”: a megyei levéltár által a városnak átadott 1851–1861. évi főszolgabírói törvénykezési és hagyatéki iratokat, valamint csődpereket (8179 db ügyirat), lényegében valamennyit, az iktatókönyvek kivételével; a legrégebbi közigazgatási iratokból a kevésbé fontosakat; az 1861–1879. évi birtokíveket (14 csomag); az 1851–1859. évi adóügyi fogalmazványokat; mindenféle adófőkönyvet az 1756–1879 közötti évekből; az 1758–1861. évi pénztári főkönyveket (manuale perceptoratus); az 1797–1849. évi pénztári naplókat (diarium perceptoratus); az 1860. évi pótadó főkönyvet és „régii fogalmazványokat”, melyeket a tanácsülési jegyzőkönyvek tartalmaztak, és ezeket árverés útján értékesítette. Pár nap múlva a Váczi Hírlap cikket jelentetett meg Régi emlékeink pusztulása címen, mert egy vaskereskedésben árut csomagoltak az 1766. évi 276. számú jegyzőkönyvi határozatba.⁵⁵ Göndör Sándor főjegyző viszontválaszában megvédte a selejtezést végző Regele „bácsit”, mondván, hogy a kérdéses határozat csak jegyzőkönyvi kivonat, eredetije megtalálható a jegyzőkönyvben. Egyúttal tájékoztatta a közvéleményt a megmaradó iratok tervezett sorsáról: „... a városi tanács a megőrzésre alkalmas és érdemes régi okmányokat, így a most említett eredeti jegyzőkönyvet is a levéltári helyiség szűk volta miatt a Váczi Múzeum Egyesületnek adja át legilletékesebb megőrzés végett, ...s bizton re-

⁵² MOL Y 1 A Magyar Országos Levéltár levéltára, Általános ir. 1082/1880., Vác. Réty Ignác polgm. 3610/1880. sz., az alispánhoz felterjesztett jelentése. A Vác városi levéltári iratanyagban nem találtam nyomát a felterjesztésnek.

⁵³ PML V. 472-d Vác v. polgm. ir. 2012/1901. A Váci Múzeum Egyesületnek átadott iratok jegyzéke még a V. 401-c Vác Mv. Tan. külön kezelt irataiban is megtalálható.

⁵⁴ Az ügyirat további részeiből kiderül, hogy 10 évre elegendő férőhelyet kívántak nyerni a selejtezéssel.

⁵⁵ Váczi Hírlap 1904. szept. 14., 72. sz. Földváry László váchartyáni ref. lelkész a következőket írta a szerkesztőségnek: „A rossz, értéktelen régi pénzek még csak gyűlnek, de Vác városára vonatkozó százados írások, értékes okmányok a kereskedőkhöz kerülnek, ki csak a jó csomagolóanyagot látja benne, semmi mást...”

méljük, hogy a Múzeum Egyesület állandó helyiséghez jutva, a jövőnek is meg fogja őrizni többi emlékeinkkel együtt.” A múzeum egyesületnek átadtak az iratokon kívül régi kiadványokat is: 1628. évi királyi rendeleteket, 1646. évi Corpus Juris, 1749-ben kiadott Tripartitumot, több 18–19. századi törvénygyűjteményt, Hajnik Pál által a városnak ajándékozott 1861. évi országgyűlési jegyzőkönyvet és az 1865. évi országgyűlésről két kötetet.

1908-ban folytatták az iratselejtezési munkákat, mivel megtelt a nagy levéltár helyisége, s a tervek szerint az 1850–1869. évi városi közigazgatási iratok kerültek volna sorra. A főjegyző azonban nem engedélyezte az iratok selejtezését, mondván, hogy ehhez alispáni hozzájárulás kell. Majd pár hónappal később mégis selejtezték az 1850–1862. évi iratokat, és 70 csomagnyi „érdektelen” papírt értékesítettek. Pár iratot – megyék 1861. évi átiratait és a város által Forgách püspökkel kötött 1758. évi haszonvételi szerződést – ismét a múzeum egyesületnek adtak át megőrzésre.

A nagy levéltárban elhelyezett, megmaradásra kiválogatott iratok a következők voltak:

<i>Az iratsorozat megnevezése</i>	<i>Évköre</i>	<i>Megtalálható-e ma a levéltárban?⁵⁶</i>
Tanácsülési jegyzőkönyvek	1861–1902	igen
Tanácsülési jegyzőkönyvek mutatói	1764–1827	igen
Tanácsülési jegyzőkönyvek fogalmazványai	1791–1830	igen
Gazdasági ülési jegyzőkönyv	1803–1825	igen
Levelezések könyve (egy német, egy magyar nyelvű)	1803–1820	igen
Közigazgatási iratok	1799–1847	rendkívül hiányosan
Külön csomók		
Vác város és az uradalom közti viszonyok	1776	igen
A városi tanács szabályrendelete	1802	igen
A hetivásári privilégium ügyében az úriszékhez tett felterjesztés	é. n.	igen
A választott polgárság panasza Kámánházy László püspökhöz a városi tanács ellen	1807–1823	igen
Különféle iratok, részben hagyatékok	1786–1791	igen
Káptalanváci lakosokra vonatkozó iratok (1 kötet)	1792–1793	nem
Püspökváci lakosokra vonatkozó iratok (5 kötet)	1794–1798	nem
Váci lakosokra vonatkozó peres iratok (3 kötet)	?	nem
Csődperes iratok	?	nem
Újoncozási iratok	1880–1894	nem
Közpéntári számadás okmányokkal (közte Káptalan-vác is)	1748–1858	nem
Közpéntári naplók	1751–1856	hiányosan
Kamarási (ispánsági) számadások okmányokkal	1739–1828	nem
Kulcsársági számadások okmányokkal	1753–1812	nem
Kolera-kórházra tett kiadások	1831	nem

⁵⁶ A városi levéltár feudális kori iratanyaga ma több iratsorozatból áll, mint ami a selejtezési jelentésekből kitűnik.

<i>Az iratsorozat megnevezése</i>	<i>Évköre</i>	<i>Megtalálható-e ma a levéltárban?⁵⁷</i>
A városi kóroda alapjára befolyt pénzek	1855–1858	igen
A cs. kir. csendőrségi laktanya felszerelésének költségei	1858–1859	nem
Öfelsége 1852. júl. 6–10. utazásánál felmerült kiadások	1852	nem
Adópénztári számadás	1750–1830, 1852–1857	nem
Adószedői kézikönyv	1840	igen
Adókivetési könyvek (Káptalanvác is)	1747	hiányosan
Többféle kezelési könyvek	18–19. század	hiányosan
Adóvégrehajtási (zálogolási) jegyzőkönyvek	?	nem
Árvaszéki iratok	1848–	hiányosan
Árvapénztári főkönyvek, számadási okmányok	1781–1828, 1839	igen
Gyámpénztári számadási okmányok és bizonylatok	1776–1855	nem
Árvaszéki tanácsülési jegyzőkönyvek	1878–1902	igen
Rendőrkapitányi iratok	1873–1875	nem
Cs. kir. járásbíróság iratai	1851–1860	hiányosan
Az „éjji világitási társulat” jegyzőkönyve	1847–	igen
Padlásra szétszórva talált iratok (46 + 28 tétel), átadva a Váci Múzeum Egyesületnek*	1720–1853	hiányosan
Selejtezés után visszamaradt régi iratok (30 tétel), átadva a Váci Múzeum Egyesületnek*	1612, 1700–1833	hiányosan

A Tragor Ignác által 1912-ben nyomtatásban megjelentetett múzeumi gyűjtemény-lajstromban nem szerepelnek ezek az iratok, mivel ezeket még nem rendezték. Egyedül a múzeumba más úton, adományozók – egykori céhmesterek – útján bekerült céh-iratokat (kőművesek és kőfaragók, kovács, német szabó, magyar szabó, asztalos, kerékgyártó, molnár, német varga, cipész és hentes) említi,⁵⁸ melyek 1950 után szintén levéltári őrizetbe kerültek.

A múzeumi egyesületnek átadott iratanyag egy része az 1960-as években került vissza a Pest Megyei Levéltár őrizetébe, a másik, kisebb része az 1980-as évek elején. Többek között az első megmaradt, 1741–1757 között vezetett püspökváci tanácsülési jegyzőkönyv is. Hogy mennyire „alapos” volt e pár év alatt végrehajtott iratselejtezés, azt talán a ma levéltárban őrzött iratanyagon mérhetjük le, most csak a közigazgatási iratokat véve példaként. Püspökvác mezővárosának 1,25 fm, Káptalanvácnak 0,10 fm iratanyaga maradt meg 1848 előtről. A két város 1849–1871 közötti iktatott iratanyaga – leszámítva a segédkönyveket – 0,50 fm-t tesz ki.

Az I. világháború után az 1922. évi 19. tc. rendezte a az országos közgyűjtemények helyzetét, és létrehozta az Országos Magyar Gyűjteményegyetemet és közös önkormányzati testületét, gyűjteményegyetem Tanácsát. 1929-ben sor került a megyei

⁵⁷ A városi levéltár feudális kori iratanyaga ma több iratsorozatból áll, mint ami a selejtezési jelentésekből kitűnik.

* E két tétel a Tragor-gyűjtemény irataival együtt került vissza a levéltárba az 1960-as években, s ma a XV. 2 jelzetű Vác várostörténeti iratok levéltári gyűjteménye fondban található.

⁵⁸ TRAGOR Ignác: A Váci Múzeum gyűjteményeinek leíró lajstroma. Vác, 1912. (a továbbiakban: TRAGOR 1912) 167., 200.

és a thj. városok levéltárügyének szabályozására is.⁵⁹ Előírták, hogy a megyék és a thj. városok levéltári anyaga feletti főfelügyeletet a kultuszminiszter gyakorolja a Tanács útján. Mindezek a rendelkezések azonban nem vonatkoztak a rendezett tanácsú városok és községek levéltáira. Az 1935-ben kiadott kultuszminiszteri rendelet⁶⁰ sem hozott változást Vác városa levéltárának életében, ami lehetővé tette volna a városi levéltár közgyűjteménnyé nyilvánítását. Vácott a két világháború közötti időszakban sem került sor a levéltári anyag elkülönítésére az irattári anyagtól. Ezt csak néhány városban tették meg, Pest megyében Cegléden és Nagykőrösön, ahol levéltár-nokot is kineveztek.

A Magyar Minervában 1932-ben megjelent tájékoztató is megerősíti a váci levéltárról eddig leírtakat. E szerint a városi irattárban őrzik Püspök- és Káptalanvác iratanyagát: a jegyzőkönyveket 1743-tól, az iktatott iratokat 1851-től, az adófőkönyveket 1836-tól, az árvaszéki iratokat 1850-től, a végrendeleteket 1711-től, a számadásokat 1850-től kezdődően. A levéltár iratanyaga azért nem teljes, mert „a közigazgatási iratok közül (az eredetileg közösen kezelt más iratokkal együtt) a püspökséget, káptalant és uradalmait érdeklő iratok a helyi püspöki levéltárba, a Pest vármegyét érdeklő iratok a megyei levéltárba, a rendőrség államosítása után a bűnügyi, kihágási stb. rendőrségi iratok az államrendőrség irattárába szállítottak be, a selejtezés után még viszsamaradt fontosabb, várostörténeti iratok pedig dr. Tragor Ignác, a váci Múzeum-Egylet elnökének kezein keresztül a városi múzeumnak adattak át.” Az irattár – mely a nyilvánosság számára hozzáférhetetlen – vezetője egyben a kiadóhivatal vezetője is. S ugyancsak e kötet szerint a Magyar Országos Levéltárban található Vác városi iratok is.⁶¹

A városi levéltár feladatait az 1935-ben kiadott szabályrendeletben fogalmazták meg először, minden eddiginél korszerűbben és részletesebben.⁶² A szabályrendelet alapjául az 1902. évi Vármegyei ügyviteli szabályzatot (VÜSZ) vették, melynek paragrafusai közül meglehetősen önkényesen szemezgettek. Az irattári és a levéltári anyagot, vagy legalábbis egy részét elvben szétválasztották – e két funkciót külön tárgyalták a szabályzatban –, de fizikailag nem különítették el a kettőt, és önálló levéltárosi státust sem létesítettek. Az irattár feladata az – mint írták –, hogy itt helyezték el és őrizték az elintézett ügyiratokat. Míg a „levéltár a régi iratok és az azokhoz tartozó segédkönyvek őrzésére szolgál”. Hogy mik számítanak „régii” iratoknak, vagyis az irat keletkezése után hány év elteltével kell az iratokat a levéltárban elhelyezni, azt a szabályzatban nem rögzítették. Ugyanakkor a szabályzat szerint (keletkezésük után) a levéltárban kell őrizni a közgyűlési jegyzőkönyveket, a szabályrendeletek egy-egy példányát, a választási névjegyzékeket, az utak törzskönyvét, építési terveket, költségvetéseket, az egyesületi és társulati alapszabályokat, különféle könyveket és térképeket, a város tulajdonában lévő értékes régiségeket, leleteket és emléktárgyakat. Itt őrizték a régi pecsétnyomokat is. A levéltár kezelője a kiadó.

⁵⁹ 1929. évi 11. tc. a múzeum-, könyvtár- és levéltárügy némely kérdéseinek rendezéséről.

⁶⁰ A m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter 1935. évi 9300. számú rendelete a múzeum-, könyvtár- és levéltárügy némely kérdéseinek rendezéséről.

⁶¹ MM 1930–1931 VI. 667.; 25.

⁶² PML V. 472-k Vác v. polgm. ir. – Szabályrendeletek gyűjteménye, Vác megyei város szervezési szabályrendelete, 1935.

A törvényi szabályozás hiánya miatt a Magyar Országos Levéltár szükségesnek tartotta, hogy a megyei és a megyei városi (Vác 1929-től ez volt) levéltárakat, továbbá mintavételként két járás összes községének irattárát felmérje. Ember Győző – a Magyar Országos Levéltár későbbi főigazgatója – 1941-ben mérte fel és készítette el jelentését Vác város iratkezeléséről, irattárról és levéltári anyagáról.⁶³ (A teljes szöveg a Függelékben olvasható.) A szakmai szempontból az addigiakhoz képest legátfogóbban, a helyszínen történt felmérés alapján világosan leírja az irattár helyzetét. A 18. század elejétől kezdődő történeti értékű iratokat tartalmazó „régí irattár” rendezetlen, kutathatatlan, s rendszeresen csak a város legnevesebb történetírójának kölcsönöznek belőle iratanyagot, külső használatra. A város polgármesterének az a szándéka, hogy másutt, valamilyen „gyűjtőlevéltárban” helyezték el a régi iratanyagot. Az „új irattár” rendje és az iratkezelés rendszere azonban megfelelő.

1944 augusztusában az alispáni hivatal vizsgálta meg az irattári anyag elhelyezését, és ennek eredményeként kötelezte a várost, hogy a VÜSZ 200. § alapján – tűzbiztos, az iktatóhivatallal egybenyíló helyiség – alakítsa ki az irattárat. A város ezt a székház átalakítása után tervezte megtenni.⁶⁴

A II. világháború alatt kisebb kár érte a levéltárat. 1945 májusában a népmozgalmi nyilvántartó jelentette a polgármesternek, hogy 1944 novemberében Pizskére (ma: Lábatlan, Komárom–Esztergom m.) és Ácsra (ma Komárom–Esztergom m.) szállítottak irattári anyagot és különféle élelmiszert, Mosonmagyaróvárra takarékpénztári betétkönyvet. Pizskén a község lakói a „városi iratokat tartalmazó ládákat feltörték, tartalmukat kiforgatták, de egyébként az iratokat nem bántották.” Az Ácson őrzött iratokat összekeverték a Nagykátai és a Váci járási főszolgabírói hivatal irataival, ezért ezeket nem tudta hazaszállíttatni.⁶⁵ 1946 júniusában jelentette a polgármester a belügyminiszternek, hogy 1945 augusztusában Ács községből hiánytalanul hazaszállították az irattári anyagot.

A város főjegyzője, dr. Mikes József 1945. október 25-én, majd 1947. december 30-án tájékoztatta a levéltár állapotáról dr. Jánossy Dénest, a Magyar Országos Levéltár főigazgatóját.⁶⁶ Míg a korábbi levelében a főjegyző nem említi, hogy az iratanyagot elszállították volna a háború alatt biztonságosabb helyre, második levelében – a Magyar Országos levéltár 47 kérdésére válaszolva – már arról írt, hogy az értékesebb iratokat – hasonlóan a nagykátai anyaghoz – Pizskére vitték a szovjet csapatok elől, majd visszahozták. Az iratanyag többi részét – közgyűlési, tanácsülési jegyzőkönyveket (!) stb. – a városház alagsorában helyezték el. Kár csak annyiban érte az iratanyagot, hogy 1944. december 8-tól a várost megszálló szovjet csapatok feldúlták az irattárat, amikor fegyvereket, hadianyagokat és elbűjtött személyeket kerestek. Az iratanyag 2–3 százaléka ekkor semmisült meg.⁶⁷ Az iratok rendjét 1947–1948-ban állított

⁶³ MOL Y 1 A Magyar Országos Levéltár levéltára, Általános ir. 286/1941., No. 82.

⁶⁴ PML V. 472-d Vác v. polgm. közíg. ir. 18144/1944.

⁶⁵ PML V. 472-d Vác v. polgm. közíg. ir. 3409/1945.

⁶⁶ PML XXII. 302-a Vác v. polgm. közíg. ir. 8142/1945. sz. iktatókönyvi bejegyzés, 12975/1945., 21733/1947. A Magyar Országos Levéltár 1945. október 19., sz. n., ill. 460/1947. sz. megkeresése. Az 1947. évi 21. tc. alapján a VKM felügyelte a levéltárak országos főfelügyelője útján a megyei, a thj. és a megyei városi, valamint a községi levéltárakat. Dr. Jánossy Dénes e szerepében kért tájékoztatást.

⁶⁷ Ugyanezt állapította meg 1945 októberében a Magyar Országos Levéltár is, amikor felmérte a köz- és magánlevéltárakban bekövetkezett háborús károkat, és erről jelentést tett a Műemléki és Kultúrkárok felvételére ala-

ták helyre. A 47. kérdésre adott válaszában továbbá megemlíti a főjegyző, hogy a levéltár nincs elválasztva az irattártól, levéltárnoki állás nincs (de szervezés alatt van),⁶⁸ a régi iratanyagot két nagy helyiségben tárolják kötegelve.

Amit érdemes megjegyezni: először merült fel az a szándék, hogy a város levéltárat létesítsen, s kezelésével levéltárnokot bízson meg. A korábbi gyakorlat egészen más volt. Míg a megye más városaiban levéltárat létesítettek, addig Vác – érthetetlen módon – megszabadult, vagy megszabadulni igyekezett levéltári anyagának egy részétől. A város 1867 előtti iratanyaga azért kevés – írta 1947-ben a főjegyző –, mert a régi irattári anyag egy részét a püspöki levéltárnak, egy részét a megyei levéltárnak és a helyi múzeumnak adta át.

Miután viszonylagos épségben átvészelte a levéltár a háborús éveket, egyik következményét, a papírhiány megszüntetéséért azonban nem került el, ugyanis a 14.527/1947. sz. minisztertanácsi határozattal minden közhivatalnál és közintézménynél elrendelt, „a törvényes kereteken belüli és az ezen felül lehetséges irattári selejtezés” célja az volt, hogy a kiselejtezett iratokat „feltisztá” papírként újra fel lehessen használni a hivatalokban.⁶⁹ A Magyar Országos Levéltár vezetője, Jánossy Dénes a kultuszminiszterhez írott levelében kérte a rendelet módosítását, s egyúttal körlevélben fordult az előjáróságokhoz, hogy a selejtezések során meg kell tartani a „a történetírás szempontjából értékesnek látszó iratokat”. Útmutatóként a fővárosi levéltár által összeállított részletes selejtezési eljárás leírását is megküldte a városnak. A belügyminiszter 1948 áprilisában adta ki módosító utasítását, mely szerint „a történelmi beccsel bíró okmányok sértetlenül továbbra is megőriztessenek. Különös súlyt helyezek arra, hogy az 1848/49-es és 1918/19-es forradalmakkal bármily csekély vonatkozásban álló írásos dokumentumok teljes egészükben sértetlenül megőriztessenek. ... az 1868. évnél régebbi iratanyagot a selejtezés keretébe bevonni nem célszerű...”⁷⁰ A Vác városnál kiselejtezett iratokról részletes jegyzék nem maradt fenn, talán ilyen nem is készült, de a selejtezési jegyzőkönyv szerint a következő iratokat semmisítették meg: az 1916–1930. évi közigazgatási iratokból 12 q-át (egy-egy év iratanyaga ma 2–3 dobozt tesz ki, ami rendkívül csekély), az 1923–1933 házadó bevallási íveket és fogyasztási szemleíveket, összesen 30 q iratot.

Egy „keserédes” példát azonban arra is tudunk említeni, hogy a „régí levéltár” iratanyaga napjainkban is kiegészül. Nemrégiben adott át levéltári megőrzésre a váci

kított szakkbizottságnak. A 48 városi és községi levéltárból 19-et, illetve 5-öt nem ért károsodás. A Vác városi levéltár anyagában az 1944. december 8-i „feldúlás” következtében „nincs nagyobb veszteség, kb. 2–3%”, írták a jelentésben. A püspöki levéltárat nem érte kár, míg a káptalan magán-, illetve hiteleshelyi levéltára közül az előbbiben nagy pusztítást végeztek a szovjet csapatok. Nagy Géza székeskáptalani jegyző a következőket írta: „A magánlevéltár a Székesegyház téren levő ún. kegyes alapítványi épületben volt elhelyezve. Ezt az épületet 1944. december 8-án ellenséges légitámadás folytán bombatámadások érték, melyek az épületet megromgálták, ugyanakkor ismeretlen tettesek a magánlevéltárat feltörték, az iratokat szétszórták, azok egy részét feltűzelték, összetépték és szétaposták, úgyhogy azt mondhatni, hogy a magánlevéltár majdnem teljesen megsemmisült.” S elpusztult a könyvtár kisebbik része, továbbá a képtárat alkotó 25 nagypréposti portré. MOL Y 7 Magyar Országos Levéltár levéltára, Általános ir. 32/1946.

⁶⁸ Az 1947. évi 21. tc. 26. § lehetővé tette a megyei városok és a községek részére is levéltár létesítését.

⁶⁹ A papírok újra felhasználásának módozatait a BM Orsz. Felügyelőségének „papírtakarékossági repülőbiztos” a megyénél a következőképpen rendelte el: az 1947. évi régebbi segédkönyvekből ki kell vágni az üres lapokat, a „visszatérő borítékokat” addig kell használni, amíg el nem szakadnak; a kötetek könyvtábláit külön kell értékesíteni.

⁷⁰ PML XXII. 302-a Vác v. polgm köz. ir. 718/1948. A MOL vonatkozó száma: 50/1948.

Tragor Ignác Múzeum 1848–1849-es irattári eredetű iratokat, melyeket ismeretlen adományozó juttatott el a múzeumba. Ezeket az iratokat Tragor Ignác használta és publikálta utoljára a forradalomról és szabadságharc váci eseményeiről írott munkájában.⁷¹ S hogy mi lappanghat még magánszemélyek őrizetében, arról csak a nem hivatalos beszélgetések során lehet néha értesülni.

A városi írásbeliség hivatali szervezete

1. A főjegyző

A középkori városi tanács írásbeli gyakorlatáról meglehetősen keveset tudunk. Az 1526 előtti időszakból mindössze három – 1468, 1503 és 1522 keltezésű – latin nyelvű oklevél maradt fenn, amit a város állított ki.⁷² Minden bizonnyal a 13. század közepétől, a tatárjárás után betelepített német lakosok magukkal hozták fejlettebb jogszokásaikat és írásbeli gyakorlatukat, s ez kihatott a magyar lakosság tevékenységére is. Az önálló bíróval és tanáccsal rendelkező Vác-Magyarváros és Vác-Németváros külön-külön, saját pecsétje alatt adott ki okleveleket. Míg a magyarváros jegyzője hibátlan latin nyelvű oklevele mutatja a jegyző felkészültségét, addig a németváros által kiállított oklevél hibás latinsága valószínűleg abból adódott, hogy e város jegyzője inkább anyanyelvén fogalmazta az okleveleket. A török korban a város korlátozott hatáskörrel bírt. A váci bírák a török adminisztráció részeként működtek, és csak a magyarok ügyeiben járhattak el. A 16. századi összeírások 2–4 deákot is megemlítenek,⁷³ akik minden bizonnyal a városbíró mellett és alkalmanként a város lakosainak a körében végeztek írásbeli teendőket.

Általában elmondhatjuk, hogy a város adminisztrációs feladatiért minden időszakban a jegyző volt a felelős. Míg a középső- és török korban aktív részese volt minden írásbeli munkának, ezt követően a hivatali ügyvitel növekedésével szerepe úgy módosult, hogy a gyakorlati teendőket beosztottjai végezték, és a jegyző egyre inkább a döntéseket készítette elő és terjesztette a testületek elé, továbbá irányította és felügyelte az írásbeli munkákat.

A török hódoltság után újjászervezett városi adminisztrációt a *(fő)jegyzői hivatalban* (officium notariatus) a „notariális tisztség” végezte. 1714-ben Kollonits Zsigmond püspök oly módon rendelte el az ügyek intézését és a jegyzőkönyvek vezetését, „ahogyan más királyi városokban” is teszik, fenntartva magának a jogot, hogy a „súlyosabb, eredendő és alaposabb” ügyekben ő hozzon döntéseket.⁷⁴

A jegyzői hivatal vezetője a *jegyző* (notarius, első-, vagy főnótárius, rendes [ordinarius] nótárius), akit Püspökvácon 1742-ben neveztek először főjegyzőnek, majd 1751-től vált rendszeressé ez a megkülönböztető titulus, valószínűleg akkortól, ami-

⁷¹ TRAGOR Ignác: Vác története 1848–49-ben. Vác, 1908. Reprint. Sajtó alá rend.: Zomborka Márta. Utószó: Horváth M. Ferenc. Vác, 1998. Váci könyvek 11.

⁷² „Késő maradékainknak tétessen jegyzésben!” Írásos emlékek Vác város múltjából. I. Összeáll.: Horváth M. Ferenc és Pintér Tamás. Vác, 1996. (a továbbiakban VTT I.) I. 36., 39–40., 43.

⁷³ KÁLDY NAGY Gyula: A Budai Szandzsák 1546–1590. évi összeírásai. Bp. 1985. 675. Pest megye múltjából 6.

⁷⁴ KARCSÚ I. 75.

kortól rendszeressé vált két jegyző alkalmazása a tanácson. Káptalanvác tanácsán az adminisztrációt szintén a jegyző irányította, akit első alkalommal 1811-ben említettek „első nótárius”-ként.⁷⁵

Püspökvác már 1742 januárjában – és időszakosan már valószínűleg korábban is – két jegyzőt tartott, egy rendes, vagy főjegyzőt és egy aljegyzőt.⁷⁶ Az 1743-ban Migazzi püspök által jóváhagyott statútumok két jegyzőt említenek, mivel ez a korábban kialakult gyakorlat bevált, s továbbra is azzal indokolták megtartásukat, „nehogy az egyik elköltözvén, az helyett érkező dolgok új rendjét kezdje a város kárára; vagy az egyik megbetegülvén, annak hiánya miatt a dolgok folyama hátramaradást szenvedni kényteleníttessék...”⁷⁷

A városi tisztségviselők „tekintet szerinti sorrend”-jében, rangsorában 1764 előtt a bíró után következett a főjegyző, majd a pénztáros (*perceptor*), az aljegyző (*vicenotarius*), az adószedő, a kamarás, a kulcsár, a vicekamarás, a gyámnok és a vámos.⁷⁸

1764-ben találunk először utalást arra, hogy a Migazzi Kristóf püspök által megreformált városi rendszabályok keretén belül polgármestert (*consul*) is választottak.⁷⁹ Vácon e tisztség kialakulása viszonylag korán következett be, és sajátos módon történt. A polgármesteri tisztség azonban még csak évtizedek múlva állandósult, s polgármestert csak akkor választottak, ha nem a régi bíró maradt meg a székében.⁸⁰ Ebben az esetben ugyanis a hivatalában még gyakorlatlan új bíró mellé – a folyamatos ügyvitel érdekében – polgármesteri minőségben megválasztották a régi bírót. (A polgármestert emellett a gyámügyek feletti ellenőrzési jogkörrel is felruházták.) Ilyenkor a tisztségviselők sorrendje úgy módosult, hogy a bíró után a polgármester következett, s őt követte a főjegyző. Ez a hivatali rend egészen 1870-ig állt fenn, amikor a 42. tc. szerint a polgármester lett a város első tisztviselője és őt követte a főjegyző. A polgári korszakban kialakult hierarchia egészen 1950-ig, a szovjet mintájú tanácsrendszer bevezetéséig élt.

A város már az 1710-es évektől kezdődően, a 18. század folyamán törekedett arra, hogy kivívja a szabad királyi státust, s látva ennek eredménytelenségét, célja egyre inkább az volt, hogy a meglévő kereteken belül minél függetlenebbül és szélesebb körben tudjon élni rendezett tanácsú városi – külső és belső tanács alakítása, ítélőszék tartása, tisztségviselők választása, gyámügyek önálló intézése – jogaival. Ennek érdekében szorgalmazta az úriszéknél, a megyei törvényszéknél és végül a Helytartótanácsnál a városi igazgatás számára kedvezőtlen feltételeinek átalakítását.⁸¹ Itt most csak a témánkat érintő jegyzői tisztségre vonatkozó szabályozást ismertetjük.⁸²

⁷⁵ PML V. 402-a Káptalanvác tü. jkv. 40/1811.

⁷⁶ PML V. 401-a 17/1742. Vö. KARCSÚ I. 99.

⁷⁷ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1743. júl. 28., 21. pont; KARCSÚ I. 99.

⁷⁸ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 33/1792.

⁷⁹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1764. jan. 12., sz. n.

⁸⁰ PML V. 401-c/C Püspökvác Mv. Tan. külön kezelt ir., Acta organisationis civitatis Vacienis (a továbbiakban: Acta org.) 1802–1834. Az instrukció így szólt: Ha tisztújításkor „...a bíró változni találna, akkoron az polgármesteri hivatalra is az méltóságos uraság hármat candidaland, ide értvén az volt bírót és polgármesteri hivatalalt viselő személyt is, különben hogyha a bíró meghagyattatik, a polgármesteri hivatalok nem építetnek.”

⁸¹ Püspökvác város – annak ellenére, hogy a feltételei már korábban megvoltak – csak 1840 novemberében lett rendezett tanácsú város. VTT I. 353.

⁸² PML V. 401-c/C Püspökvác Mv. Tan. külön kezelt ir., Acta org. 1802–1834.

A sarkalatos kérdések között szerepelt az, hogy ki választhatja meg a főbb tisztviselőket, vagyis mennyire érvényesül a püspök-földesúr akarata ebben, illetve milyen mértékben tud független lenni a város, és képes a lehető legkisebb külső kényszer nélkül megválasztani tisztviselőit. Míg a bírót, a polgármestert és a külső tanácsbelieket az uradalom jelöltjei közül a nép választotta meg, a jegyzőket és belső tanácsstagokat (esküdteket) a földesúr nevezte ki 1823-ig. Ekkor egy királyi rendelet értelmében elvették az uradalomtól a jegyző kinevezésének a jogát.⁸³ Az uradalom 1834-ben ismét harcba szállt a jegyző kinevezési jogáért. Álláspontját érdemes részletesen megismernünk, mit gondolt a jegyzői tisztségről és a városról: „Ha egy község elegendő is arra, hogy egy notariusnak, aki diariumot vigyen, könyörgő leveleket feltegyen s a bíró számadását a kiadott formulák szerint elkészítse, alkalmas voltát megítélhesse (ámbátor a közönséges tapasztalás a notariusoknak csempességéről, tudatlanságaikról s a bírának megbuktatásaikról) – de hogy azon tehetségekről és tanulságokról, melyek a törvényes pereknek s a törvény útjainak megítéléséhez egy bíróban a törvényes ítéleteknek kellő feltételéhez, egy népes városban előforduló politikai dolgoknak is protocollisatiojához pedig egy notariusban megkívántatnak – egy oly nép, melynek nagy része szegény mesterember, legnagyobb része pedig szekeres és kapásgazda, megítélhesse s megválaszthassa, leginkább pedig ezen személyekben megkívántató charactert, vagy annak hiányait megismerhesse, azt az, aki a magyarországi népnek kultúrai lépcsőjét ösméri, nehezen fogja magával elhitetni. Ezenkívül az oly hivatalokra nézve, melyek némely nem megvető haszonvételekkel s becsültetéssel járnak, nem lehet kételkedni, hogy az azokat nyilván vagy titkon keresők semmi legalacsonyabb csábítását a népnek s méltatlan rágalmozását a competitoroknak el nem fogják mulasztani. Miáltal a nép pártosságra s árulásokra szokván, sem a hazának, sem a felsőbbségnek vigasztaló kinézésekre reménységet valóban nem adhat.” A haza érdekére hivatkozó uradalom mögöttes szándéka természetesen nem derül ki a fogalmazványból, miszerint a város kézben tartásának egyik eszköze a város belső ügyeit jól ismerő jegyző uradalom általi kinevezése. A megye által 1834-ben jóváhagyott rendszabályok azonban meghagyták ezt a jogot a városnál, mintegy előrevetítve az 1836. évi 9. tc. előírásait a községek belső igazgatásáról. A végzés szerint a „fő- és aljegyző a földesúrnak minden befolyása nélkül a tanács és választott község által proponált tagokból a járásbeli főszolgabíró úr jelenlétében a nép által szabadon választatik, s hivatalok, ha attól bebizonyított rossz tette vagy alkalmatlan volta miatt az illető felsőbbség által el nem mozdíttatik, éltek fogytáig tart...”⁸⁴ Ennek ellenére az 1838-as és az 1841-es tisztújításkor is zűrök voltak. 1838-ban a bírót és a jegyzőket vádolták meg váci polgárok, hogy a „városi tiszti kar megválasztásában törekednék”, pedig az a földesúr (?) egyedüli jussa.⁸⁵ 1841-ben is néhány pártoskodó akart törvényellenesen visszatérni a korábbi gyakorlathoz. De a tanácsülés régi tagjai ezt nem engedték, és dicsérték a törvényt, mondván, az „inkább jótékony, mint fojtó erőt” jelent. Együttal úgy döntöttek, hogy a jövőben továbbra is határozatlan időre választják

⁸³ PML V. 401-c/C Püspökvác Mv. Tan. külön kezelt ir., Rendszabályok, 1824. szept. 1. A vármegye 13543/1823. sz. rendelete Vác város közölgairől.

⁸⁴ PML V. 401-c/C Püspökvác Mv. Tan. külön kezelt ir., Rendszabályok. Pest vm. 2732. sz. rendelete alapján kidolgozott szabályzat.

⁸⁵ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 234/1838.

meg a jegyzőt, mivel személyének „...gyakor változtatása már csak ezért is káros, célelles, sőt káros lenne, mivel ily esetekben a jegyzőknek a város bel- és külviszonyaikban évek folytán szerzet s a közjó előmozdítására használandhatott tágas ismeretei velök együtt siker nélkül elvesznének,...”⁸⁶ Vagyis a jegyzőnek a gyakorlatban megszerzett szakmai ismeretei fontosabbak voltak a város számára, mintsem hogy személye a helyi csatározások áldozatává váljon. Káptalanvácon 1836-ig a városi tanács és a községi választmány javaslata alapján a káptalani földesúr nevezte ki a jegyzőket.⁸⁷

A tanácsi tisztségek közül a legtöbb szakértelmet a főjegyzői hivatal ellátása követelte meg. A jegyzői hivatallal szemben támasztott követelményeket 1802-ben a következőképpen fogalmazták meg: „...szükséges tehát mind az ítéletek föltételére, mind a váras védelmére a törvénytudás, szükséges emellett az igazszívűség és a fáradhatatlan igyekezetű munka, melyek nélkül lehetetlen, hogy városunk boldogulhasson, ...ezen alkalmatosságokra tehát tudós és munkás ember köll, hogy tudniillik az úriszéken a parasztok folyamottját a váras hasznára fordítani tudhassa, az ország gyűlése előtt pedig a környülállásokból tanúságot vehessen... Mindenek fölött pedig szükséges, hogy városunknak megengesztelhetetlen gyűlölöje s ellensége, Anchely János praefectus úr ellen közjavunkat minden előladandó alkalmatosságokban rettenthetetlenül védelmezni tudhassa.”⁸⁸

A megválasztott jegyző – akárcsak a többi tisztségviselő – hivatali esküt tett. Ezek az esküszövegek általános érvényű és a konkrét tisztségre szabott követelményeket tartalmaztak, s részleteiben a korrall változtak. Ugyanakkor „kortalan” erkölcsi értékrenden alapultak, s ezért érezzük napjainkban is élőnek – és szépek – e szövegeket. Az 1744-ben felesketett jegyző – akinek saját költségén „embert vagy deákat” kellett tartani – a következőket mondta: „...esküszöm ...hogy leendő notarisságombéli hivatalomban híven, jámborul és igaz lélekismeret szerint el fogok járnom, és [ha] valami hasznos és igazságos lészen, azokat követem, és senkit sem haragból, sem más akárminemű apprehensióbúl [a. m.: neheztlés] megnyomorítani nem kívánok, sem meg nem nyomorítok, s viszontag senkinek sem adományért, sem atyafiságért, sem más respectusért nem favorizálok, hanem mint Isten tudnom engedte, igazán mind szeginnek, mind gazdagnak egyaránt szolgállok, az váras secretumit senkinek ki nem nyilatkoztatom, és az váras leveleinek, actáinak és pecsétjének híven gondját viselem.”⁸⁹ A jegyző 1784. évi esküszövegében pedig már jóval nagyobb hangsúlyt kaptak az iratkezelési feladatok és a levéltár gondos kezelése: „...esküszöm az tellyes Szentháromságra, ki is az Atya, Fiú és Szentlélek Isten, Boldogságos Szűzre és Istennek minden szenteire, hogy ez reám vállalt notariusi hivatalomat tehetségem szerint serényen, híven és igazán viselem. Minden írásokat, mellyek reám bízattatnak, igaz értelem szerint leírom, ha emissiókban kiküldetem, azokat igaz lelkiemérettel elvégezni, a szükséges subordianatiot megtartom, ha testamentumot tenni megyek, annak értelmét, nemkülömben sessiókban leendő titkokat senkinek ki nem nyilatkoztatom, tartandó sessiókra okvetetlen megjelenek, és [a] kezemre bízott pénzeket, mellyek az

⁸⁶ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 54/1841.

⁸⁷ PML V. 402-a Káptalanvác tü. jkv. 154/1808.

⁸⁸ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 4/1802.

⁸⁹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1744. jún. 15., sz. n.

várasházának szokás szerint letétetnek, magam különös szükségemre nem fordítom, az expeditiókat minden hozzájuk való tétel vagy elvétel nélkül teszem, reám bízott archivumnak s minden actáknak hűséges gondjokat viselem, s jó rendbe[n] tartom, semmit azokból a tanács híre nélkül párba, annyival is inkább eredeti valóságában ki nem adok, semmi legkisebbet el nem vesztegetek, sikkasztok, vagy magam részére nem tulajdonítok. A tanácsnak tellyes engedelmességgel szavát fogadom, és a várasnak hasznát és előmenetelit mindenekben keresni fogom.”⁹⁰

Hasonló tartalmú esküt tett a káptalanváci jegyző is:⁹¹ „...esküszöm, hogy ő Fölségének hív, igaz és alázatos jobbágya vagyok és lenni akarok. Méltóságos földesuraságomhoz és a váras tanácshoz minden engedelmességgel, böcsülettel és méltó respectussal viseltetni fogok. Éjjel s nappal minden történhető károkat, melyek úgy ő Fölsége, mint méltóságos uraság ellen eshetnének, minden iparkodással eltávoztatni fogom. A közjónak hasznát és előmenetelit mindenkoron jó karban fönntartani és gyarapítani fogom. A várasnak törvényeit s belső nyugodalmát, békességit mindenképpen oltalmazni fogom, nem is engedem, hogy valaki lakótársaim közül ez ellen rosszat költson, magam pedig soha semmiféle szín alatt nyughatatlanságot vagy gyuladásokat a nép között indítani nem fogok. Hogyha vagy a községnek számadásai vizsgálására, vagy portionak kivetésére hivatalos leszek, ezekben félre tévén atyafiságot, szeretet, gyűlölséget, haragot, igazán és híven eljárni fogok.”

A főjegyző kötelességeit időről-időre részletesen szabályozták. A feudális korszakban a legátfogóbban erre 1781-ben került sor, amit a későbbi évtizedekben többször is módosítottak.⁹² Előírták számára, hogy készítse elő a tanácsüléseket, ezeken vegyen is részt, vezesse a jegyzőkönyvet (a protocollumok deductioja), regisztrálja az üléseken résztvevőket és a hiányzókat, jegyezze fel az előterjesztéseket és a határozatokat, amiket a tisztázat elkészítése után a következő ülésen felolvasott véglegesítés céljából, majd „hitelmény végett” a jelenvoltakkal alá is íratott. Maga a főjegyző is terjesztett elő ügyeket az üléseken: beszámolt a kezelésére bízott masszákrol (pénzbeli letétekről és hagyatékokrol), és ha „valamely rendetlenséget tapasztalt”, erről jelentést tett. A tanácsbelieknek és a tisztségviselőknek kiadott „tárgyacról”, vagyis ügyekről, melyek intézése elhúzódott, havonta jegyzéket készített és ezt bemutatta a tanácsülésen, hogy a késedelmeskedő „hivatalos kötelességének elmulasztásáért kérdőre vonattassék”.

Püspökvác külön gazdasági üléseket is tartott, melyeken szintén részt vett a főjegyző, és ezeken, amennyiben Káptalanvácot is érdeklő kérdéseket tárgyaltak, legtöbbször az ikervárost is a jegyző képviselte.⁹³

A főjegyző feladata volt a város levéltári anyagának őrzése (conservatio), épségben tartása, gondozása és az iratok rendjének megtartása. Eredeti iratokat nem adhattott ki a levéltárból, de ha azt „valaki magának kívánna, szokott taksa mellett másában kiadattassanak.”

⁹⁰ PML V. 401-c Püspökvác Mv. Tan. külön kezelt ir., Esküminták (formulae juramentorum), 1784.

⁹¹ PML V. 402-a Káptalanvác tü. jkv. 1809. jan. 3., sz. n.

⁹² PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1781. jan. 3., sz. n.; PML V. 401-c/C Püspökvác Mv. Tan. külön kezelt ir., Acta org. 1802–1834, ami a korábbi szabályozásokat is tartalmazza.

⁹³ PML V. 401-b Püspökvác gazd. tü. jkv. 1803. jan. 17., 1806. jan. 11., 19/1806.

Törvényes kötelezettségei közé tartozott minden a lakosságot érintő, vagy a kérésükre kiállítandó, felveendő jogbiztosító irat elkészítése. Így a polgárok közti örök adásvételekről szóló felvallások (fessiones), végrendeletek (testamoniales), felbecsülések, kótyavetyék, vagyis árverések és vagyonösszeírások írásba foglalása és letisztázása, egyúttal bevezetése a protokollumba. Ezeket a helyszíni aktusokat mindig egy tanácsbeli férfiúval kellett lebonyolítani. A főjegyző hallgatta ki a városhoz panaszszal fordulókat és vette fel a tanácsülési „seriesbe”, tárgysorozatba.

Tevékenységének jelentős részét jelentette az adózással kapcsolatos összeírások elkészítése: az adófizető gazdák összeírása és a közadó (contributio) felosztása a vármegye által kiadott kulcs (clavis) szerint a lakosok között, s ennek kapcsán jegyzőkönyvet vezetett a „lakosok kis [adó] könyvecskéinek a perceptor naplókönyvével való összehasonlításakor”.

A törvénykezést elősegítendő részt vett a városbíró vagy egy általa kinevezett tanácsbeli mellett a város és határában befogott gonosztevők ügyének a kivizsgálásában, s a jelentéktelenebb ügyeket a tanácsülés elé terjesztette, de a „tanács ítéletén kívül” eső ügyeket az uradalmi ügyészi hivatalnak adta át. A vásárok alkalmával begyűjtött tolvajok és egyéb bűntettek elkövetőinek kihallgatásáról jegyzőkönyvet vezetett. Szigorúan meghagyta az uradalom, hogy az úriszék ülésének ideje alatt egy tanácsbelivel együtt állandóan tartózkodjon a városházán, hogy „az úriszék által előladandó dolgokban kivántatván helyt állhassanak”.

A főjegyző a városi pénzügyek intézéséből is kivette a részét. Minden esztendő elején elkészítette a jövedelmek és a kiadások jegyzékét, amit a tanács elé terjesztett, s a választott polgársággal, valamint az úriszékkel történt egyeztetetés, illetve jóváhagyás után kidolgozta „a kivetendő summák kivetésében zsinórmértékül szolgáló” számítási kulcsokat.

A főjegyző egyéb feladatai közé tartozott a haszonbérleti ügyek intézése, alkalmanként dézsmálás végzése, a vásárfelügyelet ellátása, a természeti károk felmérése és a telekkimérések ellenőrzése.

A főjegyző fogta össze a városházán folyó írásbeli munkákat, ő expediált és küldött el minden hivatalos levelet deák, magyar és német nyelven.

A főjegyzői funkció egybekapcsolódhatott más tisztségekkel és tanácstagsággal is. Ez utóbbihoz nem kapcsolódott önmagától, de a kettő nem is zárta ki egymást. Benke Jánost kétévi főjegyzői hivataloskodása után választották meg Püspökvác szenátorává; Póder (később Medrey) Mihály káptalanváci nótáriust pedig azért nevezték ki tiszteletbeli tanácsossá, mert „némely terhesebb dolgoknak elintézésében nékie is a tanácsban szava lévén, hasznos szolgálatját teheti”.⁹⁴ Ő egyébként az „árvák tutora”, gyámja is volt. Mivel e tevékenysége során kezelte az árvák pénztárát, kezest kellett állítania, valamint kauciót letennie, hogy e tisztséget „elegendő bátorsággal” felválalhassa.⁹⁵

⁹⁴ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1779. jan. 12., sz. n.; PML V. 402-a Káptalanvác tü. jkv. III/1811.

⁹⁵ PML V. 402-a Káptalanvác tü. jkv. 19, 42/1809. Póder István kaucióként papvölgyi szőlőjét, atyai jussából származó 300 forintját és felesége egész örökségét ajánlotta fel; kezesként pedig Salamon Jánost, a káptalani uradalom nyugdíjas tisztartóját jelölte meg.

A jegyzők munkaideje délelőtt 9 órától délig, majd délután 3-tól 6 óráig tartott, s ez alatt „szorgalmasan dolgozni” voltak kötelesek. Naponta feljegyezték egy „tabelában”, mikor jöttek és hagyták el a hivatalt.⁹⁶

A korabeli gyakorlat szerint a város tisztviselői, így a főjegyző is, természetben és készpénzben kapta a fizetését. A város, szükség esetén, lakást is biztosított neki, sőt volt olyan időszak, amikor „hajdani szokás szerint” arra kötelezték az aljegyzővel együtt, hogy „hordozóskodjon” át a városházbeli lakásba, mert a nagymértékben megszorodott írásbeli munkákat csak úgy tudják elvégezni. A főjegyző fizetését általában tisztújításkor a tanácsülés állapította meg, amit készpénzben és természetben – búza, bor, sör, szalonna, só és pálinka – vehetett fel.⁹⁷

A tisztviselők fegyelmi ügyeiben különböző fokozatú büntetéseket szabhatott ki a tanácsülés. Benedek István főjegyzőt és Drobny Ádám aljegyzőt megintették, mivel „hivatalukban oly hanyagok” voltak.⁹⁸ Dombay Mihály főjegyzőt mindaddig felfüggesztették állásából, amíg egy becsületsértési vád alól nem igazolta magát.⁹⁹ Csillag Márton, Püspökvác főjegyzője ellen rendkívül sok panasz érkezett hivatali működése alatt. 1815-ben az uradalom prefektusa indított ellene pert az úriszéknél, mivel „elfelejtkezvén a város a földesurok iránt tartozó tiszteletről és engedelmességről, a város emlékkönyvében [!] oly végzéseket írt vala be, ami csodának nemcsak a méltóságos püspök úr önagsága földesúri hatalmára nézve illetlenek, de olyak is, melyeknek nem egyéb céljuk, hanem hogy mint mostan élő polgárságot, mint annak jövődöbéli maradékis is az urak ellen felháborítsák...”¹⁰⁰ Csillag Márton a hosszas vizsgálat után ugyan hivatalában maradhatott, de 1822-ben „több rendbéli gonoszságai”, hagyatékok gondatlan kezelése miatt ismét felfüggesztették állásából. Két év után tisztázta magát a vádak alól, és elmaradt fizetését visszamenőleg megkapta.¹⁰¹

A polgári korban a községek rendezéséről kiadott 1871. évi 18. tc. alapján rendezett tanácsú Vác 1873-ban alkotta meg szervezési szabályrendeletét, mely szükségzavúan rendelkezett a jegyző hatásköréről. Feladatköre a korábbiakhoz képest alig változott: vezeti a közgyűlések, a szakbizottsági és tanácsulési jegyzőkönyveket, szerkeszti a testületek és a városi hatóság által kiállítandó okmányokat, és ezeket kiadványozza, továbbá felügyeli a városi iroda működését és őre a városi levéltárnak.¹⁰²

Az 1929-ben megyei városként a közigazgatás rendezéséről kiadott 1929. évi 30. tc. és a községekről (városok, nagy- és kisközségek) hozott 1886. évi 22. tc. előírásai szerint alkotta meg 1935-ben szervezési szabályrendeletét.¹⁰³ Ez írja le a városi önkormányzat és a polgármesteri hivatal, így a levéltár működését is. A főjegyző ekkor a háttérbe szorul – a városi előjáróság tagjaként, szürke eminenciásként van jelen –, mivel szinte minden jog- és hatáskört, amit korábban ő gyakorolt, a polgármesterre

⁹⁶ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1/1792., 172/1793.

⁹⁷ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1747. jan. 12., sz. n., 1/1765.

⁹⁸ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 359/1770.

⁹⁹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1752. okt. 3., sz. n.

¹⁰⁰ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1200/1815.; VTT I. 288–290.

¹⁰¹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 55/1822., 883/1823., 932/1823.

¹⁰² PML V. 472-k Vác v. polgm. ir. – Szabályrendeletek gyűjteménye, Vác rendezett tanácsú város szabályrendelete, 1873.

¹⁰³ PML V. 472-k Vác v. polgm. ir. – Szabályrendeletek gyűjteménye, Vác megyei város szervezési szabályrendelete, 1935.

ruházott át a törvény és az ez alapján készített szabályrendelet. A polgármesteri hivatal négy ügyosztálya közül az elnöki ügyosztály vezetője a főjegyző (a közigazgatási ügyosztályé a közigazgatási tanácsnok, aki egyben árvaszéki ülnök is, az adóügyi, pénzügyi és gazdasági ügyosztályé az ugyanilyen nevű tanácsnok és a műszaki ügyosztályé a főmérnök), aki felügyelte az egész polgármesteri hivatal ügyintézését lebonyolító (központi) iktató- és kiadóhivatalt, valamint a városi levéltárat. Ezek személyzete egy iktatóból, egy kiadóból – aki az irattárosi–levéltárosi feladatokat is végezte), két kezelőből és két gépíróból állt.

2. Az aljegyző

Az *aljegyzői* (vicenotarius, subnotarius, alnótárius, második jegyző) hivatal egyik városnál sem állandósult. Püspökvác időszakonként már 1742 előtt is két jegyzőt tartott, mint korábban már láttuk. De 1793-ban ideiglenesen megszüntette a tisztséget, mert helyette két írnokot alkalmazott.¹⁰⁴ 1825-ben pedig káptalanváros egyik kancellistája kérvényezte meg a nem létező püspökváci második aljegyzői állást, mondván, hogy „a törvényt tanulja”, és egyéves gyakorlatot kell szereznie valamelyik „törvényes fórumnál”. Püspökvác azonban nem kívánt egy újabb állást szervezni, s egyébként sem akart okot adni az ikerváros neheztelésére az ifjú alkalmazása miatt.¹⁰⁵ 1855-ben helytartósági és megyefőnöki határozat hagyta jóvá az aljegyzői hivatal megszüntetését.¹⁰⁶ Káptalanvác esetében csak a 19. század elején találtunk adatot az aljegyző alkalmazására. 1805-ben felvettek egy ifjút, tekintettel jó adófizető apjára, egyúttal arra, hogy „mind magának bővebb tudományt szerezhessen, mind a magistrátusbéli s tisztviselő tagoknak segítségére lehessen ... minden fizetés nélkül”.¹⁰⁷

Az aljegyző mindenkori feladata volt, hogy helyettesítse a főjegyzőt távollétében. Emellett rendszeresen kiküldték a vármegyei negyedéves gyűlésekre (semestralis computus), amelyekről köteles volt jelentést tenni. Alkalmoszerűen részt vett a tanácsüléseken és vezette a jegyzőkönyvet, rendszeresen pedig a tanács és a választott személyek által közösen tartott szombati üléseken, valamint a gazdasági üléseken, továbbá a két város közös ülésein. A jegyzőkönyvet letisztázta (purificatio) és mutatót (elenchus) készített hozzájuk. Más tanácsbeliekkel együtt kiküldték végrendeletek felvételére, adásvételi szerződések megkötésére és az eladósodottak vagyonának felmérésére. A felsőbb hatóságok és a vármegye által kiadott rendeletekről külön jegyzőkönyvet vezetett, melybe egész terjedelmükben bemásolta azokat, egyúttal „a nép előtt pontról pontra felolvastván, köztudomásra” adta. Fertály esztendőnként összeállította a tisztviselők járandóságainak (deputatum) jegyzékét és bemutatta a tanácsnak.

Az adóügyi munkák végzése során kidolgozta az adófizetési bevallásokat, és év végén összegezte, summázta, egyúttal le is tisztázta. Különleges feladatként intézte a katonai ügyeket: beküldte a városba érkező katonákat, felosztotta a „hálópénzeket” a lakosok között, nyilvántartotta a katonaság által átadott nyugtákat, előfogati

¹⁰⁴ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 215/1793.

¹⁰⁵ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 81/1825.

¹⁰⁶ KARCSÚ IV. 88.

¹⁰⁷ PML V. 402-a Káptalanvác tü. jkv. 55/1805.

biztosként irányította a forspontok kiállítását, és e célból jegyzőkönyvet vezetett a gazdák által tett szolgáltatásokról, hogy „egyik a másik felett ne terheltessék”.

Az aljegyzőt is bevonták bűnesetek kivizsgálásába, a vallomások felvételébe, melyekről a tanácsülésen számolt be.

Egyéb teendői közé tartozott a vásári cédulák megírása, a város vagyonának összeírása, a haszonbérleti ügyek intézése és vásárszemle tartása.¹⁰⁸

Az aljegyző járandóságait szintén természetben (lakáshasználat, búza, sör, bor, szalonna, pálinka és só) és készpénzben kapta meg.¹⁰⁹ Rendes – negyedévente kiutalt – fizetését kiegészíthette termények bemérésekor tett munkálataiért kapott díjakkal is.¹¹⁰

Az aljegyzők esetében is találkozhatunk néhány fegyelmi ügygel. Dombay Mihály vicensótáriust, akit a magisztrátus kiküldött a városba és „külső helységekbe”, több alkalommal is „...mód felett rendetlenül viselte magát. Sokaknak botránkozására, a tanácsnak böcstelenségére, kisebbségére irtóztató Isten ellen való káromkodásokkal merészlette illetni tanácsbeli társunkat.” A tanács megintette az aljegyzőt, kilátásba helyezve a szolgálatból való elbocsátását is.¹¹¹ Hauszmann Antal aljegyző viszont hivatali munkáját hanyagolta el, s a többszöri intelmek dacára sem végezte el a jegyzőkönyvi iktatásokat.¹¹²

Az 1873. évi szabályrendelet nem említi az aljegyzői funkciót. 1891-ben ismét felbukkan, amikor felmentették az iktatási és kiadói teendők végzése alól – egyúttal beosztották a fogalmazói (ügyintézői) szakba –, s ezekkel a második írnokot bízták meg, aki egyúttal a helyettes „levéltárnoki” teendőket is ellátta.¹¹³ Az 1935-ös szervezési szabályrendeletben a főjegyző beosztottjaként szerepel az I. osztályú aljegyző.¹¹⁴

3. A regisztrátúra – iktató-kiadó iroda

Az ügyviteli munkákat – iktatás, mutatózás, leírás, irattározás stb. – külön szobában végezték az írkok és az írdeákok, amit a 19. század első feléig „*íróház*”-nak, „*írnoki ház*”-nak, „*regisztraturai hivatal*”-nak neveztek, majd az 1850-es évektől vált használatossá a napjainkig divó az „*iktató*” (*iktató*) és *kiadó iroda* elnevezés.

A regisztrátúra vezetője az ügyintézés differenciálódása során a főjegyző, az aljegyző, majd az írkok sorából kiemelt iktató-kiadó lett, aki az irattárért is felelős volt.

A városi önálló levéltárnoki állást – mint már korábban láttuk – Vác városánál sohasem szervezték meg, mégis időszakonként találkozunk e tisztség említésével, amikor

¹⁰⁸ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 71/1780., 633/1820., 760/1822.; PML V. 401-b Püspökvác gazd. tü. jkv. 1806. jan. 15., 1812. máj. 9.; PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 652/1811., 231/1819., 148/1820., 170/1793., 122/1822., 110/1840., 115/1841., 1006/1840.; PML VPGL XXXIII. 11-j Váci Püspöki uradalom prefektusának ir. – Tiszti ül. jkv. 609/1812., 893/1811.; PML V. 401-b Püspökvác gazd. tü. jkv. 133/1806., 22/1812.; PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1744. jún. 12., 1750. jún. 23. és 1743. márc. 18.; PML V. 401-c/C Püspökvác Mv. Tan. külön kezelt ir., Acta org. 1802–1834.

¹⁰⁹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 264/1747., 1/1765., 366/1784., 389/1784., 366/1784.

¹¹⁰ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1787. jún. 12.

¹¹¹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1747. aug. 5.

¹¹² PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1786. okt. 4.

¹¹³ PML V. 471 Vác v. kgy. jkv. 136/1891.

¹¹⁴ PML V. 472-k Vác v. polgm. ir. – Szabályrendeletek gyűjteménye, Vác m. v. szervezési szab. rend., 1935.

egy-egy személyt, aki más tisztséget is viselt, ideiglenesen megbízták a levéltárosi teendők ellátásával. Az első ilyen eset 1792-ben fordul elő, amikor a széjjelhányt levéltári iratok rendezésével bízták meg Rack András volt számvevőt (perceptor), akit „megkínáltak” az új „archiváriusi hivattalal”, és viceperceptorit fizetést ajánlottak neki.¹¹⁵

Jóval később, 1834-ben ismét találkozhatunk Püspökvácnál a „városi levéltárnokkal”, de ekkor sem önálló tisztségként jelenik meg, hanem egybekapcsolva a számvevőséggel (exactor). Kötelességévé tették, hogy „mint levéltárnok tartozik a jegyzők felvigyázása alatt a város levéltárát rendbe szedni, a jegyzőkönyvek számai szerint a tárgynak minéműségéhez képest elenchust készíteni, s az aktácat regisztrálni s illető helyeikre rakni.”¹¹⁶

1849 szeptemberében, amikor az új hatalom berendezkedett a városban, a visszavért főszolgabíró szóban közölte a levéltárra vonatkozó instrukcióit is a város vezetésével. E szerint „az aljegyzőséghez lévén a levéltárnokság is kötve, azt híven kezelni főkötelessége leend.”¹¹⁷

Az ügyintézési és írásbeli munkák és velük együtt a tisztségek is fokozatosan differenciálódtak. 1891-ben, amikor az aljegyző a fogalmazói karba emelkedett, alakult ki az az 1944-ig fennálló gyakorlat, amikor az egyik írnok lett a „városi iroda”, az iktató és kiadó vezetője, aki egyben az irattárat, illetve a levéltárat is kezelte.

1944-ben a kezelőhivatalban az iktató-kiadó mellett 3 írnok, 12 kezelő és 13 díjnok dolgozott. A megnövekedett iratforgalom szükségessé tette, hogy „a kezelőszemélyzet élére és az irattári, illetve a levéltári anyag gondozására egy teljes felelősséggel eljáró tisztviselőt állítsunk”, indokolták meg az előterjesztést a közgyűlésen. A város 1945. január 1-jével szervezte meg az önálló *irattárnoki* állást.¹¹⁸

A kezelőirodában dolgozó *írnokok* (cancellista, írász) a vezető tisztségviselők mellett látták el az írásbeli feladatokat. Püspökvácnak 1789-ig csak egy írnoka volt, ezt követően általában két cancellistát foglalkoztatott a város. Káptalanvác 1811-ben nevezett ki először egy írnokot.¹¹⁹ A két cancellistát is rangsorolták. A rangidős volt az első, vagy másként „expediens cancellista”, aki kimenő irományokat írta meg.¹²⁰ A másik írnokra is ragasztottak jelzőt, aki a „sátoros cancellista” volt, vagyis aki a vásárosokat összeírta és a helypénzt beszedte. Azokat az írnokokat, akik hivatali esküt tettek, „hites”-eknek nevezték, vagyis különféle jogügyleteknél mint tanúk szerepeltek, és ők is hitelesíthették a jegyzőkönyvet vagy az egyéb okiratokat.

Püspökvác 1784-es formuláskönyvében találjuk meg az írnok eskümintájának a szövegét, mely a fontosabb feladatait és a tisztség iránti követelményeket tartalmazza: „...ha emissiókban kiküldettem, azokat igaz lélekismérettel elvégzem, és ha testamentumot tenni kiküldetnék, üdőnek előtte annak értelmét, nemkülönb ha sessionban lenni találnék, az várasnak titkait senkinek ki nem nyilatkoztatom, a várasnak és levéltárának írásait el nem engedem, ha vásári alkalmatossággal statiora, vámházhoz

¹¹⁵ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 2/1792.

¹¹⁶ PML V. 401-c/C Püspökvác Mv. Tan. külön kezelt ir., Acta org. 1802–1834.

¹¹⁷ KARCSÚ IV. 26.

¹¹⁸ PML V. 471-a Vác Város Képv. test. jkv. 102/1944. Az elterjesztés indokai között említették a levéltári anyagban levő „főleg az 1848-as időkre, a szabadságharcnak a várossal kapcsolatos eseményeire vonatkozó igen értékes feljegyzéseket”. Az 1848/49-es iratok tehát ekkor még az őket megillető helyen voltak!

¹¹⁹ KARCSÚ III. 76.; PML V. 402-a Káptalanvác tü. jkv. VI/1811.

¹²⁰ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 700/1839.

vagy mázsáláshoz rendeltetném, a város és massák pénzeiből, ha kezemre bíztatik, egy kisebbit magamnak nem tulajdonítok, egyszóval valamit az bíró és nemes tanács avagy notarius uramék előmben adnak, azokat serényen véghezviszem.”¹²¹

1802-ben a következő évi tisztújítást előkészítendő kérte ki a kamara a tanács véleményét az írnoki állás szükségességét illetően. A város közölte, hogy az állást továbbra is fenn kívánja tartani, mivel az írnok végzi egyebek mellett a végrendeletek felbontását, jegyzőkönyvezését és kiadását.¹²² Emellett természetesen számos feladatot is elláttak az írnokok. Egy 1811-ben kelt feljegyzés szerint megírták a vásári cédulákat, letisztázták a jegyzőkönyveket, a kiküldetéseikről jelentést tettek a tanácsnak, és mindazt teljesíteniük kellett, amivel a jegyzői hivatal megbízta őket.¹²³ Alkalmoszerűen más feladatokat is elláttak önállóan, vagy többnyire egy-egy tanácsbeli vagy a jegyzőket kísérvé: közreműködtek hivatalátadásnál, számba vettek városi vagyontárgyakat, a polgárok vagyont, hagyatékát írták össze és kezelték azokat.

Az írnokként kezdett életpálya alkalmas volt arra, hogy a hivatali ranglétrán – ha nem is gyors – előmenetelt biztosítson, mivel e feladatok elvégzése során minden részletében megismerhették a városházi munkát, és gyakorlatot szerezhettek. Az egyik ilyen kiemelkedő életpálya Makay Imréé volt, aki 11 évig volt írnok és adószedő, majd jegyző, 1842-től főjegyző és 1847-től Püspökvác megbecsült bírója.¹²⁴

Annak ellenére, hogy az írnokok munkaidejét 8–12 és 15–18 óra között szabták meg, alig tudták elvégezni a mindennapi „halmos” munkákat. Persze ehhez az is hozzájárult, hogy a „városházánál kiszabott időben nem szoktak megjelenni, sőt ... alig-hogy feljönnek, azonnal ismét mennek”, panaszkodott ellenük a jegyzői hivatal.¹²⁵

A fizetett (salarialis) írnokokat állandó jelleggel alkalmazta a tanács, s fizetésüket készpénzben és természetben kapták meg.

Fizetés nélküli *segédírnokok* (practicans cancellista, precancellista, segédcancellista) mindkét város alkalmazott időnként, hogy „praxis gyanánt”, általában „iskolabeli tanulás után” megismerkedhessenek a jegyzői hivatalban folyó munkákkal. Alkalmanként őket is megbízták vagyonösszeírással és kirendelték őket a vámházakhoz írásbeli teendők elvégzésére. Szorgalmuk miatt megjutalmazhatták őket, mint például Krenedits Györgyöt 1 lánc réthasználattal, vagy Haizer Jánost és Éliás Istvánt egy-egy öl fával.¹²⁶

A városi tanács *íródeák*okat csak a vásári és a vámházi állomásokon alkalmazott egy-egy rövidebb időszakra, akiket megbízatásuk előtt „meghíttettek”. 1804-ben a Szent Tamás napi vásárra két íródeákot rendelt ki az előljáróság az alsóvárosi stációhoz, hogy ott a vásár kezdete előtt két nappal összeírják az eladásra hozott mézes horócskákat, és utánuk a taksát beszédjék.¹²⁷

Úgy látszik, a részükre megállapított napibér nem volt túlságosan magas, mivel a Kosdi útnál lévő vásári stációhoz kirendelt „vásáros íródeák” ellen panaszt tettek, s

¹²¹ PML V. 401-c/C Püspökvác Mv. Tan. külön kezelt ir., Esküminták (Formulae juramentorum), 1784.

¹²² PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 988/1802.

¹²³ PML V. 401-c Püspök Mv. Tan. ir., 1811. febr. 28., sz. n.

¹²⁴ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 238/1821.

¹²⁵ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 700/1839.

¹²⁶ PML V. 401-b Püspökvác gazd. tü. jkv. 10/1814.; PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 337/1819., 584/1820., 413/1821., 338/1812., 867/1822.

¹²⁷ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 499/1798., 337/1810., 347/1813., 838/1804., 416/1811.

akit a tanácsülés „szemre hivatván, keményen megintetett”, mivel „az arra menő várososokat taxálva, tőlük ajándékot kívánna, és emellett részegeskedne is”.¹²⁸

Az irat útja a levéltárig

A tanács tisztviselőivel szembeni általános követelmény volt – amire esküjük letételekor kötelezték is őket –, hogy „az város titkait külső helyekre ki ne hordják, hanem azok iránt minden hallgatások legyenek.”¹²⁹ Ezt azonban nem mindenki és nem mindig tartotta be. A város két íródeákjáról jelentették, hogy „az tanácsülésekben törtninni szokott állapotokat kihirdetni szokták”, s ezt megelőzendő, „az tanácsházban való további munkálkodástól megtiltatván, nékiek más szoba, ahol dolgozni fognak, nyitvatni rendöltetett”.¹³⁰

1802-ben szabályozták az iratkezelést is. Eszerint 15 napnál hosszabb ideig nem tarthattak aktát maguknál a jegyzők, ennél hosszabb időre csak a tanács adott engedélyt.¹³¹

Az első részletesebb iratkezelési utasítást a városi tisztikar részére a Váci járás főszolgabírája adta ki 1851-ben.¹³² Anélkül, hogy részleteiben ismertetnénk az önkényuralom idején felfüggesztett önkormányzatú város iratkezelését, csak néhány jellemző jegyét tesszük itt közzé. A szabályozás azt a gyakorlatot kívánta bevezetni, amit a megyéknél és a járási szinteken egy évvel korábban már sikerrel megvalósítottak. Az utasítás általános követelménye volt a „pontos és hív” eljárás, a „szoros és feltétlen engedelmesség”, a „nyájas, udvarias szolgálat”, a „megelőző szívességű bánásmód a kebelbeli leggazdagabb polgártól kezdve, le a legrongyosabb adózó ... iránt”. A városi hatóság élén elnök (a főbíró) állt, aki külön elnöki iktató- és levelezőkönyvet vezetett. Külön iktatta iratait a városi rendőrkapitány, és a jegyző ún. eljárásí jegyzőkönyvet vezetett minden ügyről. A kiadó- és leíróhivatal a jegyző, előadói utasítások alapján végezte a tisztázatok elkészítését, postázott és tette levéltárba az elintézt ügyeket. Minden irat esetében előadói ívet kellett használni, ami újdonságot jelentett az iratkezelésben.

A város valószínűleg 1897-ben adta ki első ügyviteli szabályzatát, mely a szervezési szabályrendelet része volt. Ennek azonban egyetlen példánya sem maradt fenn.¹³³

Az iratok kezelésének módját legrészletesebben a már említett 1935. évi szervezési szabályrendeletben rögzítették, amit a VÜSZ alapján állítottak össze. A 10 és 32 év elteltével selejtezhető, valamint a levéltárban megőrzendő iratok körét is ez alapján határozták meg. Vagyis 10 év után selejtezhetőek voltak az adóügyi és a köztartozásokkal kapcsolatos iratok, kihágási ügyek és az általános igazgatási ügyek. 32 év elteltével kiselejtezték a magánjogi és a hadkiegészítési iratokat. Nem selejtezhetőek az

¹²⁸ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 216/1799.

¹²⁹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1/1785.

¹³⁰ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 519/1812.

¹³¹ PML V. 401-c/C Püspökvác Mv. Tan. külön kezelt ir., Acta org. 1802–1834.

¹³² PML IV. 223 Váci Cs. Kir. Szolgabíroság ir., 4/1851.

¹³³ PML V. 472-d Vác v. polgm ir. 9521/1948. Zalaegerszeg város 1948-ban kérte meg Váctól hatályos ügyviteli szabályzatát. Vác érdekes módon az 1897. évi szervezési szabályrendeletet említette – ami akkor még egy példányban megvolt –, pedig a kérés időpontjában már az 1935-ben kiadott szabályrendelet volt érvényben.

„alapítványi, adomány- és kiváltságlevelek, vám- és helypénzszedési jogra vonatkozó okiratok, szabályrendeletek, képviselő-testületi közgyűlési jegyzőkönyvek, adófőkönyvek, naplók és általában a fontosabb segédkönyvek (iktató-, mutatókönyvek), továbbá mindazok az iratok, okiratok és tárgyak, melyek történelmi, művelődéstörténeti vagy közjogi értékkel bírnak, amelyek különösen a város történetére vonatkozó adatokat, emlékeket tartalmaznak, tovább amelyek a közoktatásügy, közigazgatásügy, közegészségügy és egyéb közérdekű ügyek, közművek fejlődésére, vagy társulatok és egyesületek mozgalmaira világot vetnek, végül amelyek a város mint jogi személy, vagy más jogi és magánszemélyek anyagi érdekeit érintik”. Vác városa tehát nem tért el a korabeli elvektől, amikor iratait értékelte a selejtezhetség és a megtartás szempontjából.

A *postabontást* rendes körülmények között a bíró végezte, de tartós távollétében mást is megbízhatott a levelek felnyitásával. Dombay Sándor püspökváci bíró – érdekes módon – a káptalanváci bírót bízta meg, hogy bécsi tartózkodása idején a nevére érkező leveleket felbontsa, de a tanács nevére érkezőket „a tanács megkívántatóképpen felnyissa”.¹³⁴ 1820-ban a püspöki uradalom tisztai ülése úgy határozott, hogy a városhoz „... az uraságtól érkező szokott rendölések csak az egész tanács jelenlétében publikáltatni, sőt a pecsét alatt érkező szokott levelek is csak az egész tanács jelenlétében felnyitattatni és azonnal publikáltatni rendöltettek...”¹³⁵

Az *ügyek elindítása* egyrészt tehát úgy történt, hogy az írásban érkezett megkereséseket, melyeket egy-egy tanácsnok, tisztviselő kapott meg elintézésre, aszerint, hogy milyen ügyekben volt illetékes, a tanácsülés elé terjesztette érdemi javaslatával együtt. A tanácsülés határozatot hozott, s a jegyzőkönyvben általában kivonatolva rögzítették az előterjesztés „velejét”, s a végzést sok esetben teljes terjedelmében beírták a protokollumba. Ezt az eljárást először az 1743-as statútumban rögzítették, amelyben előírták, hogy „a közügyek és a bajok” elvégzéséről vezessenek jegyzőkönyvet (ezek a tanácsülési jegyzőkönyvek). Az írásba foglalt új határozatokat a következő ülés elején, a „havi végzéseket” – tehát az egy hónap folyamán hozottakat – minden hó végén felolvasták a tanácsstagok előtt.¹³⁶

A leveleket beérkezésükkor nem iktatták, külön nyilvántartást nem vezettek róluk, hanem az iratok utólag kapták meg a jegyzőkönyvi határozat sorszámát.

Az *ügyek felvételének* másik módja szerint panaszosokat hallgatott meg a tanács. A püspöki uradalom prefektusa 1779-ben elrendelte a tanácsnak, hogy mindennemű *causák* hal(o)gatás nélkül felvétessenek, felvétetvén, végeztessenek, elvégeztettek, város protocollójában beíratassanak”.¹³⁷ 1792-ben – Migazzi Kristóf püspök 1764-ben kelt rendeletét megújítva – kötelezték a bírót, hogy minden „aprólékos panaszt jelentsen be az első gyülekezeten”, sőt ezekről „különös házi protocollumot tartani köteleztetik, úgy, hogy olyatén aprólékos végezetek a tanácsban referáltassanak, és a városi protocollumban által íratassanak.”¹³⁸

¹³⁴ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 68/1792.

¹³⁵ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 810/1820.

¹³⁶ KARCSÚ I. 97.

¹³⁷ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1779. jan. 12., sz. n.

¹³⁸ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1/1792.

A tanács „ítélete alá” adták a különféle felvállásokat, adásvételi szerződéseket, végrendeleteket, kihallgatásokat, becsüléseket, kótyavetyét, árvaügyeket stb. Általában elmondható, hogy minden olyan ügyet, melyhez a tanács közhitelű jóváhagyása volt szükséges, valamint minden olyan vitás ügyet, amiben a felek nem tudtak meggyezni. A tanács „bizonyító levelet” adhatott ki a város pecsétje alatt az általa hozott végzésekről, s ezeket szóról szóra bejegyezték a jegyzőkönyvbe.¹³⁹

A városbíró előtt lehetett pert indítani mint „első bíró”-nál. A rövid úton lefolytatott ún. sommás pereket a tanácsnál kezdeményezte a felperes szóban vagy írásban. Az előbbi esetben a jegyzői hivatal készített feljegyzést az ügyről úgy, hogy „a két résznek védelme és ellenvetése, végtére [a] tanúk vallásai felrakattassanak, a végzéseknek okai, fundamentomai kitéssenek, és [az] így elkészült munka (ha valamelyik rész a végzést apellálná), az úri törvényszék eleibe terjesztessen.”¹⁴⁰

A városi tanácsülési jegyzőkönyvek a város legfontosabb okiratai voltak. Ezekbe jegyezték be „a közügyek és bajok elvégzését” „következő emlékezésre”, „késő maradékainknak megemlékezésekre”, „a dolgoknak miképp lett elintézése jövő utasításul” a tanácsülés vagy a bíró által hozott végzéseket. Vagyis ahogyan 1792-ben megfogalmazták, „...a protocollumoknak, melyben minden állapotok följegyeztetni fognak, állandósága lehessen és légyen, ... hogy amik oda béiratnak, mivel közös végzésből történnek, ki-ki úgy nézze mint törvényt, amelynek szentül leendő megtartását meghagyta.”¹⁴¹ A végleges formába öntött végzéseket a következő ülés elején felolvasták, s ugyancsak minden hónap végén az abban a hónapban hozott végzések, hogy „az ily alkalommal a tán elfeledettek visszaidéztessenek az emlékezetbe és annál bizonyosabban hajtassanak végre”¹⁴² A későbbiekben – szükség esetén – a jegyzőkönyvek alapján adtak ki másolatokat, kivonatokat. Éppen ezért volt kínos a városi tanácsnak, amikor Csillag Márton – az eset idején már felfüggesztett – főjegyző által vezetett jegyzőkönyv hitelességét vonta kétségbe egy lakos, aki szőlőt vett magától a főjegyzőtől, de a vételárat – a főjegyző állítása szerint – nem adta oda. Az eladó tagadta a tartozás jogosságát, mert a meghozott „végzések Csillag Márton úr munkái légyenek, és mint akkoriban a jegyzőkönyvet vezető notarius a tanácsnak befolyásán kívül kénye kedve szerént munkálkodhatván, részére kedvező végzéseket tehetett.” Az eladó kérte, hadd vizsgálhassa meg az eredeti jegyzőkönyveket, de a tanács csak „protocollaris kihúzásban” – azaz jegyzőkönyvi kivonatban – volt hajlandó kiadni a határozatokat.¹⁴³

Püspökvácon 1784-től külön gazdasági üléseket tartottak a „közjavak előmozdítása” céljából, melyekről „különös” jegyzőkönyvet vezettek. Külön jegyzőkönyv készült a vármegye által kiadott körrendeletekről (currentális protocollum), a vármegye által negyedévente tartott számvételekről (computus), melyekről a jelentéseket a „hirdetmények protocollumába” jegyezték be. Majd 1792-től az „árvák dolgairól s más

¹³⁹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 456/1798; PML V. 401-c/C Püspökvác Mv. Tan. külön kezelt ir., Acta org. 1802–1834.; Uo. Rendszabályok, 1834; PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1778. szept. 4.; PML V. 401-b Püspökvác gazd. tü. jkv. 53/1806.

¹⁴⁰ PML V. 401-c/C Püspökvác Mv. Tan. külön kezelt ir., Acta org. 1802–1834.

¹⁴¹ KARCSÚ I. 97.; PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 397/1798., 636/1801, 742/1808.

¹⁴² KARCSÚ I. 97.

¹⁴³ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 368/1822.

testamentumokról” is, „ahová más egyéb állapotokat béirmi szabad nem lészen”, külön nyilvántartást vezettek.¹⁴⁴

A tanács tisztviselőinek többször is kiadtak oly értelmű utasítást, hogy jelentéseiket, számadásaikat írásban tegyék meg, de „gyalázást érdeklő írásokat” ne fogadjanak el a város lakosaitól.

Az ügyintézés következő mozzanata a *kiadmányozás* (expediálás) volt. Előírták a jegyzői hivatalnak, „minthogy mindenekről az tanácsnak felelni kelletik, semminémű attestatum az tanácsnak híre s tudta és felolvasás nélkül ki ne adasson.”¹⁴⁵ A felolvasás után az „állandóságra megigazították”, „authenticáltatták” a kiadmányokat. A tanácsülés jóváhagyása nélkül tehát nem adhattak ki leveleket a tanács neve alatt, „mert sokszor történik, hogy ezekből egyéb bajok származnak, melyeket orvosolni igen bajos.”¹⁴⁶ A jóváhagyott fogalmazványokat letisztázták az írnokok, majd általában a bíró aláírásával hitelesítette azokat. A fontosabb okmányokra – szerződésekre, rendeletekre stb. – rányomták a város pecsétjét. A tanácsülésen hozott határozatokat „protocolláris kihúzásban” vagy „kivonatban” adták ki a „részeknek”, vagyis az érintett ügyfeleknek.¹⁴⁷ A tanács által más hatóságokhoz írt leveleket és a kiadott „bizonság írásokat” a „levelezőkönyvbe (protocollum missilium) másolták be.”¹⁴⁸

Az iratok nyelve általában latin volt, de németül és a 19. század elejétől egyre több magyarul fogalmazott levelet, szerződést is adott ki a tanács. Pest vármegye 1806-ban készített javaslatot az országgyűlésre „az anya magyar nyelvünknek tökéletesítése és a nemzet azzal összekapcsolt hathatós előmozdítása” iránt, melyben remélte, hogy a mezővárosok magisztrátusai „az ítéletek alá terjesztendő perekre és egyéb állapotokra nézve” a magyar nyelvet fogják használni.¹⁴⁹ Az országgyűlés ugyanebben az évben úgy határozott, hogy a tisztvi hivatali levelezések magyar nyelven írandók, és ennek elősegítésére egy mintagyűjteményt is kiadtak a városi tanácsoknak, melynek tartalma a következő volt: „A tisztbéli írás módjának saját szavai, úgymint: hivatalbéli levelezéseknek tzímei, hiteles kiadások, esküvéseknek formáik, némely egyházi és világi tiztszések, nemkülömben a közdolgoknak folytatásokban előforduló kifejezések”.¹⁵⁰

Itt említjük meg, hogy a korabeli jellegzetesebb író- és segédeszközök a következők voltak: tollvágó kés (peniculus), vonalzó (linea), olló, tinta, penna, papíros, ceruza, cérna és varrotű.¹⁵¹

A letisztázott leveleket rövid időn belül el kellett küldeni, mivel „az napról napra való halasztásból feledékenység, feledékenységből pedig károk szoktak következni”.¹⁵² A küldemények eljuttatását a címzettekhez a „levélhordók”, általában a mezőbírák végezték, akik stációnként 36 kr–1 Ft-ot kaptak, de fizetésüket alkalmanként ki-

¹⁴⁴ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 10/1784., 527/1821.; PML V. 401-b Püspökvác gazd. tü. jkv. 128/1808.; PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1/1792.

¹⁴⁵ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 740/1796., 53/1798., 287, 304/1799.

¹⁴⁶ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 952/1810.

¹⁴⁷ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 629/1791.

¹⁴⁸ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 280/1794., 184/1796., 161/1810.

¹⁴⁹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1/1806. Pest vm. 1805. november 22-én tartott közgyűlésén hozott 2682. sz. határozat.

¹⁵⁰ KARCSÚ III. 59.; PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 122/1806.

¹⁵¹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 376/1799.; VPGL XXXIII. 11-j A Váci Püspöki Uradalom prefektusának ír. – Tisztvi ül. jkv. 881/1809.

¹⁵² PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 355/1811., 314/1819., 666/1820.

egészítette a város szénával is. 1821-ben 100–100 porció szénát utaltatott ki évente Püspökvác két mezőbírójának, akik megyei rendelet alapján látták el a „mezei lovas hadnagyi” szolgálatot.¹⁵³ 1848 előtt azokat a „manipulansokat és testamentumokat”, melyeket a polgárok a város előtt kötöttek, de a püspöki uradalom hagyott jóvá, az uradalmi perceptorátuson adták ki püspöki rendeletre.¹⁵⁴

A városnak azonban nemcsak saját leveleit kellett továbbítania, hanem – helytartó-tanácsi rendeletre – azokat a hivatalos leveleket is, melyeket a „vicarialis cancellariából a külhelyeken levő plébánosokhoz” címeztek. E feladatot a két város közösen teljesítette, de még így is nagy terhet jelentett a 12 helyre történő levélhordás. Kérték tehát a szolgabíró, hogy mentesse fel a két várost a szolgálat alól, és az uradalmat kötelezzék erre.¹⁵⁵

A nyilvánosságnaak szánt hirdetményeket a város kidoboltatta, vagy a „bevett városi szokáshoz képest ... mód szerént az városházi kapura történt felfüggesztés által közönségessé” tette.¹⁵⁶

Az iratkezelés, az irattározás hiányosságaira és a tisztviselők korabeli szokásaira, otthoni munkavégzésére utalnak azok az esetek, amikor hivatalátadásnál, egy-egy tisztviselő eltávozásával vagy elhunytával kellett – általában a lakásukon tárolt – városi iratokat visszaszerezni. Így például a vármegye egyik fiskálisától, aki Püspökvác ügyeiben asszisztens volt, a „nála [levő], városunknak sok rendbéli írásai”-t kísérelte meg visszakérni a fő- és aljegyző.¹⁵⁷ Egy másik esetben Kép János „egykori polgártárs” fiánál maradt iratok visszaszerzésére kértek meg valakit, felajánlva akár 40–50 forintot is a várost illető írásokért.¹⁵⁸

Az elintézték, de még határidős aktákat is a levéltárban „rejtették” el, „conserválták”, vagyis irattárolták. De sokszor „minden vizsgálás nélkül” tettek el a levéltárba több év alatt keletkezett iratokat, pl. számadásokat.¹⁵⁹

A levéltári anyag kezelése és elhelyezése

1848-ig, a földesúri hatóság megszűnéséig a városi levéltárakat a püspöki, illetve a káptalani földesúr felügyelte. Migazzi Kristóf püspök által 1764-ben kiadott statútumokban előírta, hogy „A város irattárát az uradalmi tiszt évenként vizsgálni fogja, vajon az iratok, jegyzőkönyvek és a többi ún. írott eszközök jó rendben és biztos helyen tartatnak-e?”¹⁶⁰ 1802-ben a választott község is jogot szerzett, hogy a város vagyonán kívül a levéltárat, annak állapotát is ellenőrizhesse.¹⁶¹ 1818-ban változatlanul fennállt a választott község bizalmatlansága a tanács és a jegyzői hivatallal szemben az iratok gondatlan kezelése miatt. De ekkor a tanácsulésen kereken kimondták, hogy a levéltár

¹⁵³ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 260/1819., 391/1819., 142/1821.

¹⁵⁴ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 211/1810.

¹⁵⁵ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 447/1817.

¹⁵⁶ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 445/1821., 10/1822., 354/1824.

¹⁵⁷ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 729/1809., 19/1810.

¹⁵⁸ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 307/1802.

¹⁵⁹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 768/1820., 394/1824.

¹⁶⁰ KARCSÚ II. 16.

¹⁶¹ PML V. 401-c/C Püspökvác Mv. Tan. külön kezelt ir., Acta org. 1802–1834.

fő gondviselője egyedül a tanács, s a választott polgárok legfeljebb csak megtekinthetik azt a tanács egyetértésével, hogy rendben van-e.¹⁶²

A levéltár biztonságos használatát is többször szabályozták. 1747-ben, mint már korábban láttuk, a jegyzői irattárat elkülönítették a „tömegtől”, hogy oda csak a jegyzők járhassanak be, mások ne. A levéltár használatának jogosultsága azonban örök probléma volt. 1794-ben megállapították egy tanácsülésen, hogy „a városnak tanásháza és archívuma bátorságtalanságban légyen, mivel eddig ki-ki oda szabadjában bément”. Ezért úgy döntöttek, hogy a jegyzői hivatal nem adhatja ki kezéből az archívum kulcsát, s mások csak a két jegyző jelenlétében mehetnek be, hogy „azoknak jelenlétében kívánságok iránt munkálkodhassanak”.¹⁶³ Hasonló módon szabályozták az iratok kiadását is 1802-ben, amikor meghagyták a jegyzőnek és az aljegyzőnek, hogy az irattárból csak a tanács „hírével és engedelmével” lehet kiadni iratokat, mert ellenkező esetben „a feleletnek terhe alá vonattatni fognak”.¹⁶⁴ Meghagyták, hogy a kérelmező ügyfeleknek „semmiféle illetén relációk, törvényes íráskor maga eredetiben ki ne adattassanak, hanem azok szorgalmasan a város archívumában tartatván, ha valaki magának kívánna, szokott taksa mellett másában kiadattassanak...”.¹⁶⁵ 1845-ben a levéltár kezelését átvevő aljegyzőt utasították, hogy tartsa zárva a levéltárat, oda senkit be ne engedjen, s abból csak „térítvény” ellenében adjon ki iratot.¹⁶⁶

E rendtartást azonban többször is megsértették. Az ismétlődő esetek után döntöttek úgy, hogy csak a tanács, vagy legalább a bíró engedélye kellett, hogy bármit kiadassanak a levéltárból.¹⁶⁷ 1839-ben egy a szóri úrbéres ölfák kezelésére vonatkozó irat tűnt el a levéltárból, s a hasonló eseteket megelőzendő elrendelték, hogy idegenek csak a jegyző vagy egy írnok jelenlétében tekinthetnek meg iratokat.

Magáról az irattári és a levéltári helyiségekről, melyek a városháza épületében voltak, keveset sikerült megtudnunk. 1818-ban a városi archívum és a perceptorátus ablakaira vastáblákat szereltek fel a „történhető tűzgyulladások által a városi archívum és pénztárban történhető szerentsétségségeknél elmozdítására”.¹⁶⁸ Keveset tudunk a levéltár berendezéséről is. Csak az „archívumban lévő nagy almarium”-ról tesznek említést a források.¹⁶⁹ 1861-ben és 1868-ban faállványokat építettek a levéltár helyiségeibe.¹⁷⁰

Kitekintés

1950-ben jelent meg a 29. törvényerejű, majd 1952-ben a 864.0111. K. M. sz. közoktatásügyi miniszteri rendelet, mely a városi levéltárakat a felállítandó kerüle-

¹⁶² PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 135/1818.

¹⁶³ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 1/1794.

¹⁶⁴ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 837/1791., 165/1821.

¹⁶⁵ PML V. 401-c/C Püspökvác Mv. Tan. külön kezelt ir., Acta org. 1802–1834.

¹⁶⁶ PML V. 401-b Püspökvác gazd. tü. jkv. 26/1845.

¹⁶⁷ PML VPGL XXXIII. 11-j A Váci Püspöki Uradalom prefektusának ir. – Tiszti ül. jkv. 777/1809.

¹⁶⁸ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 135/1818.

¹⁶⁹ PML V. 401-a Püspökvác tü. jkv. 480/1804., 661/1809.

¹⁷⁰ PML V. 451 Vác Mv. képv. test. ir. 30/1861., 277/1867., 220, 564/1868.

ti,¹⁷¹ illetve állami levéltárakba olvasztotta be, vagyis államosította őket. E rendeletek alapján került 1951–1952-ben Budapestre a Pest Megyei Levéltár őrizetébe Vác város levéltárának iratanyaga.¹⁷² A megyei levéltárban azonban rendkívül rossz körülmények között, zsúfolt és egészségtelen raktárakban tárolták az iratokat. (De nem volt külön a helyzet az ország más megyei levéltáraiban sem. 1945 után évtizedek múltak el, miután megépült Szolnokon az országban első új levéltár.) A Pest Megyei Levéltár ezért 1973-ban Nagykőrösön, majd 1979 novemberében Vácott nyitott fióklevéltárat,¹⁷³ hogy jobb körülmények között helyezze el az addig többnyire pinceraktárakban őrzött iratanyaga egy részét, továbbá hogy e két település és környékének ügyfelei és kutatói könnyebben hozzáférhessenek a levéltári iratokhoz. A váci fióklevéltár létrehozásának érdekében megye és város közösen tettek erőfeszítéseket: a Pest Megyei Nyomdát és a szomszédos gimnázium által használt néhány helyiséget máshová helyezték, 19 családnak (egykori honvédségi alkalmazottnak) másutt adtak lakást, és mindeközben a rendkívül leromlott állagú épületet belül és részben kívül felújították. Az egykori ferences kolostor így méltó funkciót kapott, és a városban teljes körű közgyűjteményi hálózat épült ki, amivel akkoriban legfeljebb a megyeszékhelyek rendelkeztek.¹⁷⁴

A váci fióklevéltár illetékességi területe kiterjed az egykori Szentendrei, Szobi és Váci járásra, e járások községeire, valamint Dunakeszi, Göd, Nagymaros, Pomáz, Szentendre, Szob, Vác és Visegrád városra. Külön megállapodás, illetve rendelkezés során került őrizetébe a Váci Püspöki Gazdasági Levéltár 1293-tól és a Váci Káptalan Hiteleshelyi Levéltára 1364-től kezdődő irategyüttese. A váci levéltár 22 évi működése során 1850 folyóméter iratanyagot vett át, így a korábban Budapestről kiszállított iratanyaggal együtt összesen kb. 3500 ifm-t őriz. Ebből kb. 600 ifm terjedelmű Vác Város Önkormányzatának, illetve elődeinek, gazdálkodó szervezeteinek, szövetkezeiteinek, intézményeinek, testületeinek, egyesületeinek, a váci családoknak, személyeknek és a váci vonatkozású gyűjteményeknek az irategyüttese.

Az 1990-es rendszerváltást követően az egykori ferences kolostorban működő váci fióklevéltári épületért a ferences rend kezdetben pénzbeli kártalanítást kért, majd később természetben igényelte vissza, hogy a váci püspökséggel kötött megállapodás alapján az egyházmegye itt helyezze el a Váci Püspöki és Káptalani Levéltárat.

Az elkövetkezendő pár évben tehát dönteni kell a váci fióklevéltárban őrzött iratanyag elhelyezéséről, arról, hogy minden iratanyag visszakerüljön-e Budapestre, a megyei levéltárba, vagy Vác város ismét saját kezelésébe vegye-e „történeti memóriáját”, s létesítsen-e saját levéltárat?

¹⁷¹ Ezeket végül is nem szervezték meg, hanem 21 állami (később fővárosi, illetve megyei) levéltár jött létre 1952-ben.

¹⁷² BŐÖR László: A Pest Megyei Levéltár két évszázada. In: Fejezetek Pest megye történetéből. Tanulmányok. Szerk.: Egey Tibor. Bp. 1990. 104. Pest megye múltjából 7.

¹⁷³ A volt ferences kolostor épületét 1976-ban ajánlotta fel Vác városa levéltár céljaira, a Honvédelmi Minisztérium által leadott 4 milliárd Ft felújítási kerettel együtt.

¹⁷⁴ Az egykori megyeszékhelyeken – Balassagyarmat, Csongrád, Hódmezővásárhely, Makó, Mosonmagyaróvár, Sátoraljaújhely, Sopron, Szentes – továbbra is működtek a megyei levéltárak, közös szervezetben az új megyeszékhelyen alakult „központtal”. Ugyanakkor az elmúlt évtizedekben több megyei levéltár is létrehozott fióklevéltárat vagy részleget – Békés, Hajdúböszörmény, Kiskunfélegyháza, Kiskunhalas, Komárom, Kőszeg, Mezőcsát, Nagyberki –, és 1990 után három megyei városban városi levéltár – Győr, Székesfehérvár, Tatabánya – is létesült.

FÜGGELÉK

1880. AUGUSZTUS

A MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR FELMÉRÉSE A VÁCI LEVÉLTÁRRÓL¹⁷⁵

1. Mily helyiségben van a levéltár? Hány szobában? El van-e látva vasajtókkal, vas ablaktáblákkal? Van-e kellő világossága? Nem nedves?

A városházi épület emeleti részében; egy boltozattal épült szobában; vasajtóval és vas ablaktáblákkal ellátva van; csak egy ablakon át világítatik, a kellő világosság hiányzik; nem nedves.

2. Miképp vannak az iratok elhelyezve? Állványokon, szekrényekben, ládában? Mily nagyok azok körülbelül?

Az iratok 2 ½ méter magasságú, osztályozott [osztott] állványokon vannak elhelyezve.

3. Mely évből való a legrégebbi irat? Eredeti-e vagy másolat? Mégpedig egyszerű, vagy hiteles másolat?

1704. évről Rákóczi János [!] fejedelem által kiadott eredeti okmány.

4. Vannak-e a mohácsi csatát, 1526-ot megelőző iratok, s ha igen, körülbelül mennyi?

Nem léteznek, amennyiben az 1700. évet megelőzőleg a városházi épület tűzvész következtében leégett, a levéltár is elhamvasztott.

5. Mely időben kezdődnek a levéltár összefüggő iratai? Mikor kezdődnek a városi, illetőleg megyei jegyzőkönyvek?

Úgy az iratok, valamint a jegyzőkönyvek 1817. évtől kezdődnek.

6. Vannak-e még regisztrálatlan iratok és mily mennyiségben?

Nem léteznek.

7. Vannak-e 1849 utáni újabb törvénykezési iratok és mineműek?

Az 1849. év után 1850. évig Vác mint rendezett tanácsú város törvényszéke által, 1851-től 1861. évig előbb a volt cs. k. járásbíróság, utóbb a cs. k. szolgabírói hivatal, ismét 1861. évtől 1871 végéig a városi törvényszék által elintéztet törvénykezési s ezen felül közigazgatási iratok vannak.

8. A levéltár conserválása és használhatóságának emelése végett mi volna a leg-sürgősebb teendő?

Amennyiben a levéltár csak mintegy nyolc □ méter nagyságú, amelyben létező irattartó állványok a folytonosan szaporodó iratok és jegyzőkönyvek elhelyezésére már alig lévén elégségesek, egy tágasabb kiterjedésű, levéltárnak, avagy még egy más levéltári szobának berendezése szükségeltetnék.

9. Történt-e a levéltárban már selejtezés, és ha igen, mikor, mily eredménnyel?

Ez ideig annak szüksége fel nem merült.

¹⁷⁵ MOL Y 1 A Magyar Országos Levéltár levéltára, Általános ir. 1082/1880., Vác, Réty Ignác polgm. 3610/1880. sz., az alispánhoz felterjesztett jelentése. A felmérés eredményét a megyei levéltárakra vonatkozóan Pauler Gyula ismertette 1881-ben. PAULER Gyula: Adatok megyei levéltáraink ismertetéséhez. Századok 1881.

1941. FEBRUÁR 8.

EMBER GYŐZŐ JELENTÉSE VÁC VÁROS LEVÉLTÁRÁRÓL¹⁷⁶

Vác megyei városnak levéltárnoka nincsen. Levéltárát az irattártól nem választották el, az ún. régi irattárat azonban külön helyiségben őrzik, ezt és az itt őrzött iratanyagot lehet levéltárnak tekinteni. Az új és a régi irattártat egyaránt Tomecskó Mihály városi kiadó kezeli, végzettsége 6 gimnázium, jelenleg a IX. fizetési osztály első fokozatának illetményeit élvezzi. Vezeti a polgármesteri nagy irodát (iktató- és kiadóhivatali irattár), végzi a kiadói és irattári munkát, amiben Németh Gáborné városi díjnok van segítségére. Az irattári munka Vác város 1940-i ügyviteli szabályrendeletének megfelelő pontjai szerint folyik. Ennek a szabályrendeletnek, levéltár nem lévén, levéltárra vonatkozó pontjai nincsenek.

Az ún. régi irattár a városháza padlásán egy erre a célra átalakított 8x11 m nagyságú szobában van elhelyezve. Az épület falai betonból vannak, az ajtó tűzbiztos vasból, az ablakok tűzálló dróthálós üvegből. Különleges légoltalmi intézkedések nem történtek. A szoba száraz, világítása kielégítő, szellőzése azonban nem tökéletes. A szoba falain faállványok húzódnak végig, két állványsor középen van elhelyezve, ezek közül [az] egyik még csak félig készült el, 1940-ben. Az iratok az állványokon kemény fedőlapok közé csomókba kötve, részint negyed-, részint félv alakban fekszenek. Az állványok rendkívül magasak, erősen zsúfoltak, a legfelső polcokról kiemelni egy-egy iratcsomót életveszélyes vállalkozás. Az anyag egy része (nem a közigazgatási iratok) nincs is csomókba osztva, hanem csomagolópapírba kötve nagy csomókban fekszik a polcokon. Az országos mozgósítási bizalmas természetű iratokat és az újabb közgyűlési jegyzőkönyveket a főjegyzői hivatal páncélszekrényében, a fontosabb szerződéseket a városi pénztár páncélszekrényében, a külön iktatott polgármesteri elnöki iratokat pedig a polgármesteri kisiroda faszekrényében őrzik. Az 1867 előtti iratanyag segédkönyvekkel együtt kb. 30 állványmétert, az 1867 utáni, ugyancsak segédkönyvekkel együtt kb. 300 állványmétert foglal el.

Az irattárról leltár nincsen. A kiadónak állítólag vannak házi feljegyzései, ezeket azonban nem mutatta meg. Rendezés után szándékszik leltárt készíteni. Az iratanyag legrégebb része állítólag a végrendeletek gyűjteménye, 1711-től, 2 csomóban. Ezeket azonban a kiadó nem tudta megmutatni. A tanácsjegyzőkönyvek 1742-ben kezdődnek, 1760-tól kezdve folytatólagosan megvannak. Az iratanyag a következő fontosabb részekből áll: közigazgatási iratok 1800-tól, mutatókönyvek 1847-től, iktatókönyvek 1851-től, árvaügyi iratok 1850-től, mutatókönyvek 1860-tól, iktatókönyvek 1877-től, adófőkönyvek 1836-tól, pénztári számadások 1898-tól.

Az irattárban vannak elhelyezve az 1911 és 1919 közötti rendőri iratok, továbbá az utolsó évekből a forgalmi adóhivatal iratai. Ezek azonban nem az irattárba tartoznak, az előbbieket helyszűke miatt helyezték el itt, az utóbbiakat tovább fogják adni a forgalmi adóhivatal felsőbb hatóságának.

¹⁷⁶ MOL Y 1 A Magyar Országos Levéltár levéltára, Általános ir. 286/1941., No. 82.

Az utolsó három év iratanyagát az ún. új irattár őrzi. Év végén egy évnyi anyagot a régi irattárba helyeznek át. Az irattár nem a város szervezetében keletkezett anyagot nem őrizés nem vesz át.

A régi irattár eléggé rendetlen képet mutatott. Rendezési munka állítólag nincs hátra, csak rendet kellene teremteni. Az irattári rendszeren nem változtatnak. A közigazgatási iratoknak kb. 80%-át az 1900-as és 1910-es években az akkori jegyző, majd közigazgatási tanácsnok kiselejtezte. A selejtezés tanácsülési határozat alapján történt. Úgy hajtották végre, hogy az előadók által bizonyos határidők elteltével kiselejtezhetőnek minősített iratokat egyszerűen kiemelték. A segédkönyvekben nem tüntették fel, hogy mit selejtezték ki.

Kutató nem szokott az irattárban dolgozni, de ha jelentkeznek, polgármesteri engedély alapján a kiadó szobájában dolgozhatnak. – Másolatot az illető előadó tanácsos és a polgármester engedélyével az irattáros-kiadó ad ki. A kérésről aktát vesznek fel, az akta számát a másolaton feltüntetik. – Polgármesteri engedély alapján dr. Tragor Ignác részére szoktak iratokat kikölcsönözni, aki a város történetén dolgozik. A kikölcsönzött iratokról két példányban iratjegyzéket készítenek, közülük egy az iratok mellett, a másik az irattárban marad. Az iratok helyére őrjegyet tesznek. Kölcsönkönyvet nem vezetnek, de a kölcsönzést nyilvántartják és a határidő leteltével az iratok visszaadását megsürgetik. – Előadók részére elismervény ellenében 24 órára rövid úton kölcsönöz ki iratokat az irattár. Erről ugyancsak nyilvántartást vezet. – A szerelt iratok helyére utalólap kerül. A szerelést az iratokon és az iktatókönyvekben egyaránt feltüntetik. A szerelt irat az új szám alatt marad, a szerelés tehát iratkapcsolás.

Folyóiratok, lapok csak a főjegyzői hivatal részére járnak. Ezek régi évfolyamait, valamint a nem használt könyveket az irattárban helyezik el. Az irattárnak külön dobtánciója nincs, a szükségletek fedezése esetről-esetre történik.

Az új irattárat a nagy irodában őrzik, zárt faszekrényekben, polcokon, csomókban, fektetve, 1939-től kezdve félv alakban. A nagy irodában rend van, világítás, szellőzés jó, de tűzbiztonság nincsen. Az irattári rendszer 1939 óta az alapszám-rendszer, azelőtt a legmagasabb iktatószám alatt feküdtek az iratok. 1939-ben 20648 közigazgatási és 1956 árvaszéki iratot iktattak, nem számítva a külön kezelt szegénységi ügyeket. A városnak csak 20. századi térképei vannak., ezeket a műszaki ügyosztály őrzi. A polgármester (dr. Intzedy-Meiszner János) örömmel venné, ha a város régi iratanyagát valamilyen gyűjtőlevéltárban lehetne elhelyezni. A régi iratanyagból állítólag sokat átvett a püspöki és a megyei levéltár, valamint a városi múzeum. Az átvétel körülményei ma már ismeretlenek.

Az irattárnok-kiadó szorgalmas tisztviselőnek látszik, de egyéb feladatai mellett nem lehet csodálni, hogy a régi irattár rendbe hozására nem jut ideje.

Bp., 1941. február 8. Ember Győző [s. k.]

1947. DECEMBER 30.

A MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR FELMÉRÉSE VÁC VÁROS LEVÉLTÁRÁRÓL¹⁷⁷

I. 1. A városnál meg van-e szervezve az 1886. évi XXII. tc. 63. §-ában említett „levéltárnok” állása? Milyen képesítést követel ez esetben a város?

Vác megyei város levéltárnoki állása most van szervezés alatt. Irattárunk kezelését és felügyeletét a városi kiadó végzi.

2. Ha igen, ki tölti be jelenleg? Személyi adatai?

Tomecskó Mihály városi kiadó, a kezelői hivatal vezetője, aki 1892. november 11-én, Sződön született, 1922. évtől végzi az irattárnoki teendőket.

3. Csak a levéltárt vezeti-e, vagy más munkakört is lát el? Mit? Mennyi ideje marad a levéltár számára?

Az irattárnoki teendők mellett a kiadói munkakört látja el és a városi kezelői hivatal vezetője. A hivatalos idő keretén belül cca. egyórai idő jut irattári teendőkre.

4. A levéltárnoki állás nem azonos-e az irattárnoki állással? El van-e választva ez esetben a levéltár az irattártól?

Levéltár az irattártól elválasztva nincsen; irattárunk van.

5. Ha nincs levéltárnoki állás, de van külön levéltár, ki látja el a levéltárnoki munkakört?

Levéltárnoki állás nincsen.

6. Általában miben áll a levéltári munkakör?

Munkakör: irattárrendezés.

7. Van-e a levéltárnak saját iktatókönyve? Vannak-e közvetlenül a levéltárban elhelyezett iratok?

Levéltári iktatókönyv nincsen.

8. Van-e levéltári szabályzat? A város szervezeti szabályzatában melyek a levéltárra vonatkozó rendelkezések? (Ezek egy példányát vagy másolatát küldje be.)

A levéltári szabályzat szervezés, jóváhagyás alatt van.

II. 9. Hol van a levéltár anyaga elhelyezve?

Irattárunk utolsó 5 évi anyaga az irodai nagy irattári szekrényekben, régi anyaga tűzmentes irattári helyiségben van elhelyezve.

10. Hány és milyen helyiségben? Zsúfoltak-e?

Két nagy helyiség. A régi anyag zsúfolt.

11. Milyenek a világítási, szellőztetési és tűzbiztonsági viszonyok? Szárazak-e a helyiségek?

A helyiség száraz, tűzbiztos.

12. Milyen intézkedések történtek a legutóbbi háború folyamán a levéltár védelmére légoptalmi célból vagy egyéb háborús behatással szemben. (Ablakok befalazása, a levéltári anyag pincébe szállítása, egyes anyagrészeknek az épületen kívül való elhelyezése.)

¹⁷⁷ PML XXII. 302-a Vác v. polgm. közjg. ir. 21733/1947. A Magyar Országos Levéltár 460/1947. sz. körlevelére dr. Mikes József főjegyző által aláírt, 1947. december 30-án kelt válasz. (A kérdéseket és a válaszokat egybeszerkesztettük.)

A legutóbbi háború folyamán a fontosabb iratok, közgyűlési, tanácsi jegyzőkönyvek stb. egy védettebb alagsorban lévő helyiségben lettek elhelyezve; másik része az ország nyugati részén kijelölt Piszke községbe lett szállítva; onnan mindent vissza is hoztunk.

13. *Milyenek az állványok, hogy vannak az iratok elhelyezve (doboz, köteg stb.)?*

Az iratok kötegekben, állványokon vannak elhelyezve.

14. *A különlegesen becses iratok részére van-e valamilyen biztonságosabb őrzőhely?*

Legutóbbi évek közgyűlési jegyzőkönyvei a főjegyzői hivatalban, fontosabb okmányok, szerződések a pénztár tűzmentes páncélszekrényében nyertek biztonságosabb elhelyezést.

15. *Kb. hány állványméter tesz ki az 1867. előtti és utáni anyag? (Egy állványméterre átlag ív nagyságú és kb. 20 cm vastagságú csomókból kilencet számítva.)*

1867. év előtti anyagunk kevés, mert 1859. évi egyesítésig városunk Püspök-Vác és Káptalan-Vác kétrészes városra tagozódott és szétválasztásakor az előbb tűzvész által régi anyagában elpusztult irattár maradványa a püspöki levéltárban nyert elhelyezést.

III. 16. *Van-e [a] levéltár anyagához valamilyen általános leltár?*

Irattári leltár van.

17. *Melyik a legrégebbi irat?*

Legrégibb irattári töredék (nem folytatódó éves) anyag: végrendeletek 1711. évtől. Az irattár összefüggő gyűjteményeinek kezdeti évei: jegyzőkönyvek 1743. évtől, adó-főkönyvek 1836-tól, árvaszéki iratok és könyvek 1850-től, közigazgatási iktatók, mutatók 1851-től, számadások selejtezetten 1850-től, 1894. évtől folytatólagosan, rendezetten, 1916-tól selejtezetlenül, folytatólagosan, rendezetten.

18. *A tanácsi jegyzőkönyvek mely évtől vannak meg?*

Tanácsi jegyzőkönyvek 1859. évtől vannak meg folytatólagosan.

19. *Az iratanyag általában milyen korú?*

Az iratanyag: árvaszéki iratok 1850-től rendezetten, selejtezetlenül, a közigazgatási iratok 1916-ig selejtezve lettek, 1916-tól selejtezetlenül.

IV. 20. *Ha az irattár és levéltár el van választva, mely évig vette át az utóbbi az előbbtől az anyagot?*

Az irattári anyag folytatólagos rendezés alatt áll.

21. *Van-e valamilyen befolyása a levéltárnoknak az irattárra?*

Levéltárnok nincsen.

22. *Őriz-e a levéltár idegen, nem a levéltár szervezetében keletkezett anyagot?*

Átmenetileg megőrzendő anyagot.

23. *Rendszeresen vesz-e át ilyen anyagot?*

Adóhivatal és városi pénztár anyaga.

24. *A legutóbbi háborúval kapcsolatban érték-e a levéltár anyagát veszteségek, ha igen, milyenek és milyen okból (elszállítás, a levéltár helyiségeit ért háborús behatás stb.)? Szállítottak-e a levéltár anyagából valamit idegen helyekre, visszajött-e onnan az anyag, ha nem, van-e tudomás arról, hogy az anyag jelenleg hol és milyen állapotban van? Történtek-e lépések és milyenek az anyag visszaszerzésére?*

A legutolsó világháborúval kapcsolatban értékesebb anyag nyugatra, Piszkére lett elszállítva; onnan visszahoztunk. Háborús behatás olyan értelemben érte irattárunkat,

hogy a megszálló katonai alakulat 4 tagja fegyvereket stb. keresve, összedobálta az irattár anyagát, s ezeknek az iratoknak a számszerinti rendezését és újra kötegelését ma már 90%-ban elvégeztem.

25. *A legutóbbi háborúval kapcsolatban felbomlott-e a levéltári anyag eredeti rendje, s ha igen, milyen mértékben? Helyreállított-e már az eredeti rend, vagy milyen munkálatok történtek eddig a helyreállítás érdekében?*

Az irattár eredeti rendje 90%-ban helyre lett állítva.

26. *Van-e jelenleg a levéltár őrizetében a háborús eseményekkel kapcsolatban odakerült idegen anyag, ha igen, milyen és milyen elhelyezésben?*

Nagykátának ugyancsak Pizskére szállított iratanyaga vasládákban, zárrakkal ellátva a mi anyagunkkal ide került, s ebből már szállítottak, a maradványt irattárunkban őrizzük.

27. *Van-e a levéltár saját anyagának olyan része, amit a békeszerződés (1947:XVIII. tc. 11.§) értelmében valamilyen idegen államnak ki kell adni? (Milyen természetű és milyen mennyiségű ez az anyag?)*

Idegen államnak kiadandó anyag irattárunkban nincsen.

V. 28. *Milyen a levéltár rendezettségi állapota?*

29. *Milyen a levéltári anyag rendszere?*

30. *Volt-e a levéltár selejtezve? Milyen rendelkezés alapján? Ki végezte? Milyen mértékű volt?*

VI. 31. *Magánszemélyek végeznek-e a levéltárban kutatást, s mi az eljárás ilyenkor?*

32. *Adnak-e ki a levéltárból másolatot és milyen eljárással?*

33. *Kölcsönöznek-e ki a levéltárakból iratokat, kiknek a részére és miként?*

34. *Hogy történik az iratok kiszedése és visszahelyezése? Hogy történik az iratszerelem?*

35. *Milyen folyóiratok vagy lapok járnak a levéltár részére?*

36. *Van-e szakkönyvtár?*

37. *Mi a levéltár évi dotációja?*

38. *Ha nincs, hogyan fedeztetik karbantartási költsége?*

28–38. *Levéltár felfektetve, levéltárnoki állás betöltve nincsen, szervezés alatt áll.*

VIII. 39. *Ha a levéltár és irattár külön van választva, ki vezeti a levéltárat? Mi a képesítése?*

Irattár vezetője: Tomecskó Mihály városi kiadó, a kezelőhivatal vezetője.

40. *Hol van az irattár elhelyezve, milyenek az elhelyezési viszonyok?*

Az irattár tűzmentes, száraz helyiségben van elhelyezve.

41. *Milyen az irattár rendszere?*

Deszka rekeszekben, kötegekben, alapszámozási rendszerben.

42. *Milyen az irattár rendezettségi állapota?*

A szétszórt irattári anyag 905-ban újra lett rendezve; 1948 nyarán a rendezés teljes befejezést nyer. 1916-tól selejtezés szükséges, a rendszeres elhelyezéshez szükséges hely biztosítása érdekében, mert a kevés hely miatt irattárunk zsúfolt.

43. *Hány iktatószám volt az 1946. évben?*

1946. évben a számhoz vetteken felül 16573 közigazgatási, 1294 drb. árva és 879 drb. kihágási ügydarab lett iktatva.

44. *Van-e külön titkos levéltár? Hol, kinek a kezelése alatt, mi van benne, hogyan lehet hozzáférni?*

Titkos levéltár külön nincsen.

45. *Van-e külön térképtár vagy a levéltárban térképgyűjtemény? A térképek milyen korúak, hogy vannak raktározva?*

Térképtár nincsen, egyedül a város megosztását szabályozó térképek. Vác város történetére vonatkozó könyveink vannak.

46. *Van-e hajlandóság a városban arra, hogy levéltárának megfelelő elhelyezést és kezelést biztosítson, vagy inkább átadná azt valamely közhatósági (pl. vármegyei) levéltárnak?*

A város már eddig és a püspökséget érdeklő [?!] irattári anyagot a püspöki levéltárnak, a vármegyét érdeklő anyagot a vármegyei levéltárnak és fontosabb várostörténeti iratokat a helyi múzeumnak adta ki. A meglévő irattári anyagot saját kezelésében kívánja megtartani. Levéltárának felfektetése érdekében szervezi meg a levéltárnoki állást.

47. *Helyezett-e el valamit a város régi iratai közül más levéltárban? Mit, milyen címen?*

Régi irataink egy része [az] 1859-i szétválasztáskor a püspöki levéltárban lett elhelyezve, selejtezőskor a vármegyei levéltárba kerültek, míg a fontosabb várostörténeti iratok dr. Tragor Ignácnak, a helyi múzeum igazgatójának lettek átadva.

Megjelent: Emlékkönyv Borosy András 80. születésnapjára. Szerk. Egey Tibor, Horváth M. Ferenc. Kiad. Pest Megyei Levéltár. Bp. 2002. 227–294. oldal.

